

บทที่ 2

ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การศึกษาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน : การศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยขอเสนอทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรียงลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของหลักสูตร
2. ความสำคัญของหลักสูตร
3. องค์ประกอบหลักสูตร
4. ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้
5. องค์ประกอบของการนำหลักสูตรไปใช้
6. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร
7. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
8. การดำเนินงานการใช้หลักสูตร
9. โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของหลักสูตร

สวัสดี จงกล (2521) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดที่ว่าด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษา แนวทางดำเนินงาน เนื้อหาสาระ ซึ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้
หลักสูตร คือ ข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความ
มุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

สุมิตร คุณานกร (2523) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้
ความหมายของหลักสูตรในระดับชาติ หลักสูตร หมายถึง โครงการให้การศึกษาเพื่อ
พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษา
ที่กำหนดไว้

ความหมายของหลักสูตรในระดับโรงเรียน หลักสูตร หมายถึง โครงการที่ประมวล
ความรู้ และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะป็นภายในหรือภายนอก
โรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ฉินญู สาธร (2529) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง
บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนตามระดับชั้น ตามวัย ตามความสนใจ
ของนักเรียน และความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอก
เวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน

อึ้งรัง บัวศรี (2531) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง
แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวล
ประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่
ได้กำหนดไว้

สังัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ว่า แม้จะมีคำนิยาม
ของหลักสูตรแตกต่างกันไปก็ตาม แต่นักปราชญ์ทางหลักสูตรได้ยอมรับคำนิยามของหลักสูตร ซึ่ง
กล่าวออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้

1. หลักสูตร คือ สิ่งที่สร้างขึ้นในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระ
ที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่าย หรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว

2. หลักสูตรประกอบด้วย ประสบการณ์ทางการเรียน ซึ่งได้วางแผนไว้เป็นการล่วงหน้า เพื่อมุ่งหวังจะให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ
3. หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน
4. หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งเขาได้ทำตัวรับรู้ และได้ตอบสนองต่อการแนะนำแนวทางของโรงเรียน

บุญมี เณรชอด (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร ออกเป็น 2 ความหมาย คือ หลักสูตรในความหมายแคบ กับ หลักสูตรในความหมายกว้าง

หลักสูตรในความหมายแคบ หมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการของผู้เรียน ประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการให้การศึกษา เนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน กิจกรรม และ ประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

หลักสูตรในความหมายกว้าง หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ทั้งในและนอกโรงเรียน

Saylor and Alexander (1959) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง บรรดาความพยายามทั้งหมดของโรงเรียนในการที่จะก่อให้เกิดผลของการเรียนที่โรงเรียนพึงปรารถนา ทั้งในสถานการณ์ภายในและภายนอกโรงเรียน

Taba (1962) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่บุคคลได้รับจากการจัดโปรแกรมการเรียนการสอน

Good (1973) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ความหมาย คือ

1. หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อให้จบชั้น หรือ รับประกาศนียบัตร

2. หลักสูตร คือ เค้าโครงทั่วไปของเนื้อหา หรือสิ่งเฉพาะที่ต้องสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้จนจบชั้น หรือ ได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อทางอาชีพต่อไป

3. หลักสูตร คือ กลุ่มวิชาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ซึ่งนักเรียนได้เล่าเรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียน หรือ สถาบันศึกษา

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในการที่จะประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาทุกระดับ เพราะเป็นตัวกำหนดและกรอบแนวปฏิบัติให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุความมุ่งหมายที่วางไว้

กาญจนา คุณารักษ์ (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ปรัชญา หรือ ความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุผลสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ
2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดและแนวปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จ
3. หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการจะสร้างคุณลักษณะของประชาชนเป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติต้องการ

สันต์ ชรรมบำรุง (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ 9 ประการ คือ

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือ เครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อ
นำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

3. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการ
เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบัน
การศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณบุคลากร
อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวก
ควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นที่ไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ความเจริญงอกงามและพัฒนาการของ
เด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคต ได้ว่าจะเป็นไปได้
ในรูปใด

8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะ
เป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลังซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่
ได้ผล

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือ
พัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทันต่อ
เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

กล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญยิ่งเพราะหลักสูตรจะกำหนดทิศทางของการศึกษา
ในการที่จะให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ ปลุกฝังเจตคติ ค่านิยม และเสริมสร้างความเจริญ
เติบโตให้แก่ผู้เรียนให้พัฒนาไปในทุก ๆ ด้าน

องค์ประกอบหลักสูตร

Taba (1962) ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสำหรับแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. โครงการประเมินผลตามหลักสูตร

Beauchamp (1981) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในแง่ของระบบ คือ

1. ระบบเนื้อหา
2. ระบบการสอน
3. ระบบการประเมินผล

สุมิตร คุณานุกร (2523) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมี 4 องค์ประกอบ

คือ

1. ความมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

อึ้ง อึ้ง (2531) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรและขาดไม่ได้ มี 6 ประการ คือ

1. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน (Instructional Objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบเนื้อหาสาระในวิชาที่กำหนดไว้
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (Content and Experiences) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

4. ยุทธศาสตร์การสอนการเรียนรู้ (Instructional Strategies) หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความรู้และอื่น ๆ ตามจุดประสงค์และจุดหมายที่กำหนดไว้

5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials) หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้และวัสดุต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

6. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลหลักสูตรและการประเมินผลการเรียนการสอน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522) ได้กำหนดองค์ประกอบเต็มรูปของหลักสูตร มี 8 ประการ คือ

1. จุดหมาย
2. หลักการ
3. โครงสร้าง
4. จุดประสงค์การเรียนรู้ (แต่ละวิชา)
5. เนื้อหารายวิชา
6. สื่อการเรียนการสอน
7. วิธีสอน
8. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุปแล้ว องค์ประกอบของหลักสูตรจึงควรประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. จุดหมายของหลักสูตร
2. เนื้อหาของหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผลหลักสูตร

ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

Beachamp (1981) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่า หมายถึง การนำหลักสูตรไปปฏิบัติโดยประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญที่สุด คือ การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้มีพัฒนาการเรียนการสอน

ธำรง ขวศรี (2504) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนการสอน สำหรับสอนเป็นประจำทุกวัน

สุมิตร คุณานกร (2523) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครู นำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มเหล่านั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลขึ้นตอนที่สามนี้รวมถึงการบริหารงานทางด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูและนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุด

กาญจนา คุณานรักษ์ (2527) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ตามโครงการ หรือ แผนงาน โดยอาศัยหลักสูตรเป็นสื่อ ซึ่งหลักสูตรและการสอนนั้นต้องควบคู่กันเสมอ

จากความเห็นของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การนำหลักสูตรจากภาคทฤษฎีไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร

องค์ประกอบของการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ทราบถึงแนวทางปฏิบัติ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

สมิทร คุณานกร (2523) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วยกิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียนให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมาย
3. การสอนของครู

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุเป้าหมายนั้น ครูใหญ่ ควรจะวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. การเตรียมวางแผนเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
3. การจัดครูเข้าสอน
4. การจัดตารางสอน
5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครองและกรรมการศึกษา
7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ และการเลือกสรรโครงการ กิจกรรม เสริมหลักสูตร
8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร

กาญจนา คุณารักษ์ (2527) ได้กล่าวถึงรายละเอียดที่ควรพิจารณาเพื่อการใช้หลักสูตร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดห้องเรียน การบริการเพื่อการเรียนการสอน การเปิด วิชาเลือก การจัดกิจกรรมต่าง ๆ การประเมินผล การจัดบุคลากร และการเงิน

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2530) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ควรพิจารณากิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. การปรับเพื่อนำไปสู่การสอน คือ การศึกษา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง หลักสูตรแม่บท กับแผนการสอนในด้านจุดหมาย จุดมุ่งหมายเฉพาะ เนื้อหา กิจกรรม และ การประเมินผล

2. การจัดเตรียมดำเนินการ คือ จัดประชุมครูเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่อง หลักสูตร และวางแผนการสอนร่วมกัน เช่น การจัดครูเข้าสอน การจัดทำตารางสอน โครงการสอน บันทึกการสอน ประเมินคุณภาพของนักเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมการสอนให้ดีขึ้น เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

สงัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวถึงงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร จะมี งานหลัก 3 ลักษณะ คือ

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร ประกอบด้วย

- 1.1 งานเตรียมบุคลากร
- 1.2 การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร
- 1.3 การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร
- 1.4 การบริการหลักสูตรภายในโรงเรียน

2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร

- 2.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น
- 2.2 การจัดทำแผนการสอน
- 2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

- 3.1 งานนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร
- 3.2 การจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยเริ่มตั้งแต่ การวิเคราะห์หลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตร การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การเตรียมบุคลากร การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน งบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และสิ่งสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ การสอนของครู ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมการเรียนการสอน การสอนซ่อมเสริม การวัดและประเมินผลการเรียน ถ้าทุกขั้นตอนที่กล่าวนี้ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมจะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบความสำเร็จ นักเรียนจะมีความรู้ ความสามารถ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

ในการนำหลักสูตรไปใช้นั้น ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ จะมีบทบาทสำคัญในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน

สังัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนที่มีความสำคัญต่อการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. ผู้บริหาร ควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้
 - 1.1 ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่โรงเรียนใช้อยู่อย่างชัดเจน
 - 1.2 ให้บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ แก่ครู
 - 1.3 ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
 - 1.4 กระตุ้นและส่งเสริมครูในการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่น จัดการฝึกอบรม หรือจัดประชุมสัมมนา เป็นต้น
 - 1.5 ให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ครูคนอื่น ๆ
2. ครูผู้สอน ครูผู้สอนในฐานะเป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรงมีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้การนำหลักสูตรภายในโรงเรียนมีประสิทธิภาพได้ดังนี้

- 2.1 ทำการศึกษาหลักสูตรเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ตนเองใช้อย่าง
 ชัดแจ้ง
- 2.2 ทำการปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้มีความเหมาะสมกับสภาพและความ
 ต้องการของท้องถิ่น
- 2.3 ทำการสอนให้ถูกต้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรที่ใช้อยู่
- 2.4 พยายามคิดค้นหาวิธีการที่เหมาะสม หรือ วิธีการที่มีประสิทธิภาพสำหรับการ
 ใช้หลักสูตรที่ตนเองเป็นผู้ใช้

บุญมี เณรชอด (2529) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูผู้สอนว่า ครูผู้สอนเป็นบุคคลที่สำคัญ
 มากต่อการใช้หลักสูตร เพราะเป็นผู้นำหลักสูตรไปสู่การสอน ไปสู่ผู้เรียนโดยตรง จะต้องมีความ
 รู้ ความเข้าใจในตัวหลักสูตรและรายวิชาที่ตนรับผิดชอบในการสอนเป็นอย่างดี มีเทคนิควิธีสอน
 ที่ดี รู้จักเลือกวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน มีความรู้ในสาขาวิชาที่สอนอย่างลึกซึ้ง และ
 ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการใหม่ ๆ มีความรู้ในการจัดและบริหารอาคารสถานที่ที่ใช้สอนให้
 เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะวิชา และมีความรู้ทางด้านวิชาชีพอย่างเพียงพอ

ธำรง บัวศรี (2531) กล่าวถึงบทบาทของครูผู้สอนว่า ครูผู้สอนนับได้ว่าเป็นบุคคล
 สำคัญที่สุดที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประสบผลสำเร็จ หรือ ล้มเหลว เพราะเป็นผู้ที่นำ
 เอาหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนกับผู้เรียนจริง ๆ ดังนั้นครูจะต้องเตรียมพร้อมในด้านความรู้
 ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ทักษะการใช้หลักสูตร เจตคติอันพึงมีต่อหลักสูตร และพัฒนา
 ปรับปรุงตนเองในด้านทักษะการสอน

นอกจากนี้ สงัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวว่าคุณลักษณะที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกา
 ใช้หลักสูตรอีก มีดังนี้

1. หัวหน้าหมวดวิชา หรือ หัวหน้าสาขาวิชา ควรจะดำเนินการส่งเสริมการใช้หลักสูตร
 ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ศึกษารายละเอียดและทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ตนเองรับผิดชอบ
 อย่างชัดเจน

- 1.2 ช่วยวางแผนและจัดทำแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่ตนเองรับผิดชอบ
- 1.3 จัดหาวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนและให้บริการแก่ครูคนอื่นที่อยู่ในสายเดียวกัน
- 1.4 ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเองอย่างสม่ำเสมอ
- 1.5 ทำการประสานงานการใช้หลักสูตรกับหมวดวิชาอื่น สายวิชาอื่น เพื่อให้การใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. นักวิชาการ ซึ่งได้แก่ ศึกษานิเทศก์ หรือ นักวิชาการ ที่ทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตร มีบทบาทในการส่งเสริมการใช้หลักสูตร ดังนี้
- 2.1 ช่วยพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และดำเนินการเรียนการสอนตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร
- 2.2 ทำการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรในหน่วยงานที่ใช้หลักสูตร
- 2.3 ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการใช้หลักสูตร โดยการให้บริการวัสดุหลักสูตรและให้กำลังใจแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้
3. บุคลากรอื่น ๆ บุคลากรอื่น ๆ ภายในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ บรรณารักษ์ นักเทคโนโลยีทางการศึกษา นักวัดผล นักแนะแนว ฯลฯ ต่างก็มีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร โดยการกระทำในสิ่งต่อไปนี้
- 3.1 ปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบอย่างเต็มที่
- 3.2 ให้ความช่วยเหลือหรือให้บริการแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างเต็มที่
- ถ้าหากบุคลากรทุกฝ่ายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ก็พอเป็นที่คาดการณ์ได้ว่า การใช้หลักสูตรจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีปัญหาเกิดขึ้นน้อย อันจะช่วยให้หลักสูตรประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้มากที่สุด

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนประถมศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักการ จุดหมาย โครงสร้างหลักสูตร แนวดำเนินการ และหลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ไว้ดังนี้

หลักการ

1. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
2. เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพ หรือ การศึกษาต่อ
3. เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

จุดหมาย

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือก และตัดสินใจประกอบสัมมาชีพทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงานตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ

2. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
3. สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ
4. มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน
5. มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
6. มีทัศนคติที่ติดต่อสัมพันธ์ทุกชนิด มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจ
7. มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาท และหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

โครงสร้าง

1. วิชาบังคับ จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ ราชวิชาดังต่อไปนี้
 - 1.1 วิชาบังคับแกน จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

ภาษาไทย	12	หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	9	หน่วยการเรียนรู้
คณิตศาสตร์	6	หน่วยการเรียนรู้
สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	3	หน่วยการเรียนรู้
ศิลปะศึกษา	3	หน่วยการเรียนรู้

1.2	วิชาบังคับเลือก	จำนวน 18	หน่วยการเรียน
	สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียน
	พละนามัย	6	หน่วยการเรียน
	การงาน	6	หน่วยการเรียน

2. วิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียน ให้เลือกจากรายวิชาในกลุ่มวิชาต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1	กลุ่มวิชา
	ภาษาไทย
	ภาษาต่างประเทศ
2.2	กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์
	วิทยาศาสตร์
	คณิตศาสตร์
2.3	กลุ่มวิชาสังคมศึกษา
2.4	กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ
	พละนามัย
	ศิลปศึกษา
2.5	กลุ่มวิชาการงานและอาชีพ
	การงาน
	อาชีพ

3. กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมต่อไปนี้

3.1	กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา	สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ	คือ	กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี	หรือยุวภาษา	หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์	จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค	และกิจกรรมอื่น ๆ	อีก 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค
3.2	กิจกรรมแนะแนว	หรือกิจกรรมแก้ปัญหา	หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู	จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค					
3.3	กิจกรรมอิสระของผู้เรียน	จำนวน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค							

แนวคำเนิการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ประสบความสำเร็จตามจุดหมายของหลักสูตร จึงกำหนดแนวคำเนิการไว้ดังนี้

1. จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจ
2. จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้รู้จักและเข้าใจตนเอง และสามารถแสวงหาแนวทางในการพัฒนาตนเอง
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านวิชาการอย่างเต็มความสามารถ และได้มีโอกาสหาความรู้ และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ
4. จัดให้มีการศึกษา ติดตาม และแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
5. ในการจัดการเรียนการสอน ให้ใช้วิธีผสมผสานการให้ความรู้กับการปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุมีผล และกระบวนการกลุ่ม
6. ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์งาน
7. ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดแทรกการเสริมสร้างค่านิยม และการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ
8. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย
9. ในการจัดการเรียนการสอน ให้คำนึงถึงความต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษาด้วย

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

1. เวลาเรียน

- 1.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียนประมาณ 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

1.2 ในปีการศึกษาหนึ่ง ให้แบ่งเป็นภาคเรียนปกติ 2 ภาค ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์ และโรงเรียนอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เห็นสมควร สำหรับภาคฤดูร้อนซึ่งมีเวลาเรียน 4 สัปดาห์ เวลาเรียนต่อสัปดาห์ของรายวิชาที่เปิดสอน จะต้องเป็น 5 เท่าของภาคปกติ

1.3 ในสัปดาห์หนึ่ง โรงเรียนต้องเปิดเรียนไม่น้อยกว่า 5 วัน วันละไม่น้อยกว่า 7 คาบ คาบละ 50 นาที รวมอย่างน้อย 35 คาบ

1.4 ให้เรียนตามหลักสูตรอย่างน้อยสัปดาห์ละ 30 คาบ และให้โรงเรียนจัดให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยเข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาด หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์เป็นกิจกรรมบังคับ 1 คาบต่อสัปดาห์ และกิจกรรมอื่น 1 คาบต่อสัปดาห์ และกิจกรรมแนะแนวหรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ 1 คาบต่อสัปดาห์ นอกจากนี้ให้มีเวลาสำหรับผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมอิสระอีกสัปดาห์ละ 2 คาบ

2. หน่วยการเรียน

รายวิชาใดที่ใช้เวลาเรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีหน่วยการเรียน 1 หน่วยการเรียน รายวิชาใดที่มีจำนวนคาบเรียนมากกว่าหรือน้อยกว่า 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีจำนวนหน่วยการเรียนมากขึ้นหรือน้อยลงเป็นไปตามสัดส่วน

3. วิชาบังคับและวิชาเลือกเสรี

3.1 ผู้เรียนจะต้องเรียนวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างของหลักสูตร สำหรับภาษาต่างประเทศนักเรียนจะเลือกเรียนได้เพียง 1 ภาษา

3.2 การจัดทำรายวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรี นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และการใช้แหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบการอาชีวะอิสระ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

4. การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียนและโอนผลการเรียนให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

5. เกณฑ์การจบหลักสูตร

- 5.1 ต้องเรียนวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้าง จำนวน 90 หน่วยกิตการเรียน และทุกรายวิชาต้องได้รับการตัดสินผลการเรียน
- 5.2 ต้องได้หน่วยการเรียนวิชาบังคับแกนวิชาภาษาไทย และสังคมศึกษา
- 5.3 ต้องได้หน่วยการเรียนทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 80 หน่วยการเรียน
- 5.4 ต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 2 กิจกรรม โดยให้เลือกกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือกิจกรรมยุวกาชาด หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมบังคับ 1 คาบต่อสัปดาห์ และเลือกกิจกรรมอื่น ๆ อีก 1 คาบต่อสัปดาห์ โดยแต่ละกิจกรรมต้องมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาทั้งหมด ที่จัดกิจกรรมของแต่ละภาคเรียน และต้องผ่านจุดประสงค์สำคัญของกิจกรรมตามที่กำหนด

6. การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

ในกรณีที่จะมีการยกเลิก เพิ่มเติม และเปลี่ยนแปลงรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ทำเป็นประกาศ หรือคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ

การดำเนินงานการใช้หลักสูตร

การใช้หลักสูตร หมายถึง วิธีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ให้มีประสิทธิภาพ ในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย การเตรียมการ การดำเนินการและการประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเตรียมการใช้หลักสูตร

การเตรียมการดำเนินงานใช้หลักสูตร เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานในขั้นต่อไปเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงควรมีการเตรียมการใช้หลักสูตร ดังนี้

การจัดทำข้อมูลพื้นฐาน

การจัดทำข้อมูลพื้นฐาน หมายถึง ภารกิจที่โรงเรียนจะต้องปฏิบัติในการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรในโรงเรียนเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียน อันได้แก่ ครูและนักเรียน เพื่อใช้ในการวางแผนดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้กล่าวว่า โรงเรียนจำเป็นต้องสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ให้แน่นอนในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ตลอดจนวุฒิการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดบริหารงานบุคคลภายในโรงเรียน
2. จำนวนห้องเรียน ห้องพิเศษ วัสดุครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่น ๆ
3. ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน

การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นเป็นวิธิตำเนินการวิธีหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการปรับปรุงเพิ่มเติมหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2535) ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. เพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาในรายวิชาที่มีอยู่แล้ว
2. กำหนดกิจกรรมเสริม
3. ทำสื่อเสริม
4. พัฒนาระบวนการเรียนการสอน
5. จัดทำรายวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มวิชาบังคับเลือก และวิชาเลือกเสรี

สังกัด อุทรานันท์ (2532) กล่าวถึง การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่ใช้ในประเทศไทยเป็นหลักสูตรที่ร่างขึ้นใน ส่วนกลาง และได้ใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้ประชากรทั่วประเทศมีมาตรฐานขั้นต่ำทางด้านการศึกษาอยู่ในระดับเดียวกัน การพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้กว้างขวางในระดับประเทศ เช่นนี้จะมีเนื้อหาสาระ ซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นอยู่มาก ดังนั้นกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้เปิดโอกาสแก่ท้องถิ่นทำการปรับเนื้อหาสาระของหลักสูตรในบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นได้ ในสภาพการณ์ เช่นนี้ครูผู้สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จึงมีความเกี่ยวข้องกับการปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่นโดยตรง

การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร หมายถึง การกิจที่คณะกรรมการบริหารหลักสูตรจะต้องวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร เพื่อการสื่อสารสองทางและเสริมสร้างให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความรู้สึกที่ดีต่อหลักสูตร ป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิด ขจัดและลดสาเหตุแห่งการขัดแย้งต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนนโยบายการดำเนินงานการใช้หลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กำหนดแนวดำเนินงานของโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาในด้านการประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรไว้ ดังนี้

1. มอบหมายคณะทำงานรับผิดชอบ
2. ศึกษาเอกสารหลักสูตร
3. กำหนดกลุ่มเป้าหมายและวิธีการประชาสัมพันธ์
4. กำหนดปฏิทินปฏิบัติงาน
5. มอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบ
6. จัดทำเอกสาร สื่อ อุปกรณ์
7. สรุปผล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533) ได้กล่าวถึง การวางแผนการประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร ควรจัดเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และภายหลังการใช้หลักสูตร โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
3. การกำหนดหัวข้อเรื่อง
4. การกำหนดระยะเวลา
5. การกำหนดสื่อและเทคนิค
6. การกำหนดงบประมาณ

นอกจากนี้โรงเรียนมีความจำเป็นที่จะต้องประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาในกลุ่มโรงเรียนและใกล้เคียง รวมทั้งประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นได้ทราบว่าโรงเรียนจะเปิดทำการสอนในชั้นมัธยมศึกษาตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ ก่อนดำเนินงานเป็นระยะเวลาพอสมควร โดยเน้นวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดวิธีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรไว้ว่า อาจจัดได้หลายแบบดังนี้

1. ประชุมผู้ปกครองนักเรียน กรรมการศึกษาและประชาชน
2. จัดทำป้ายประกาศโฆษณา
3. แจกเอกสารแผ่นพับ
4. การเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลไปยังโรงเรียนอื่น
5. การใช้เสียงตามสาย
6. การเยี่ยมบ้านนักเรียน
7. การบอกกล่าวเล่าต่อ

ตำรา บัณฑิต (2531) ได้กล่าวถึง การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรว่า การประชาสัมพันธ์ไม่ใช่ว่าจะมาเริ่มเอาหลังจากที่จัดทำหลักสูตรต้นแบบเสร็จแล้ว ต้องมีการเริ่มตั้งแต่ต้นที่มีแผนการที่จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตร โดยให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเป็นระยะว่าได้มีการดำเนินการไปแล้วแค่ไหน เพียงใด การประชาสัมพันธ์อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การออกเอกสารสิ่งพิมพ์ การใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้การประชุมและการสัมมนาที่อาจนำมาใช้ได้ ในโอกาสอันควร การที่จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์อย่างไรแก่ผู้ใด และเป็นจำนวนกี่ครั้ง เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทราบก็คือ สิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นคืออะไร จะมีประโยชน์ต่อผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องอย่างไร และจะมีผลต่อบทบาทและหน้าที่ของเขาอย่างไร

การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การที่โรงเรียนติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องหลักสูตร เพื่อให้การดำเนินงานการใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุจุดหมายของหลักสูตร

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางในการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ไว้ดังนี้

1. มอบหมายคณะทำงานรับผิดชอบ
2. กำหนดความต้องการที่จะประสานงาน
3. จัดทำแผนปฏิบัติการที่จะประสานงาน
4. ดำเนินการตามแผนประสานงาน
5. สรุปผล

ในการประสานงานนั้น โรงเรียนควรติดต่อประสานงานการดำเนินงานกับกลุ่มโรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน สถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา รวมทั้งองค์กรเอกชน สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น

การเตรียมวัสดุครุภัณฑ์

การจัดเตรียมวัสดุครุภัณฑ์เป็นงานที่สำคัญของงานบริหารและบริการหลักสูตร ที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรโดยตรง

สุมิตร คุณานุกร (2523) ได้กล่าวถึง การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ไว้ว่าการที่หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผล จำต้องมีปัจจัยหลาย ๆ ด้านมาเสริม ผู้บริหารควรสำรวจดูปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ของโรงเรียนว่าเหมาะสมกับการนำหลักสูตรมาปฏิบัติหรือไม่ ผู้บริหารต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียนและจำนวนนักเรียน ห้องสมุด วัสดุอุปกรณ์การสอนต่างๆ ต้องมีให้พร้อม

ธำรง บัวศรี (2531) กล่าวว่า หลักสูตรใหม่ย่อมต้องการสิ่งใหม่ ๆ หลายอย่าง ดังนั้นจะต้องมีการจัดหาไว้ให้พร้อมถ้าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงอาคารสถานที่ เช่น ห้องปฏิบัติการสำหรับฝึกงานตามหลักสูตรวิชาชีพ ก็จำเป็นต้องจัดทำให้ล่วงหน้า ก่อนนำเอาหลักสูตรไปใช้ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ควรคำนึงถึงสภาพของโรงเรียน และท้องถิ่นที่โรงเรียน หรือ สถานศึกษาตั้งอยู่ เป็นต้นว่ามีน้ำประปา ไฟฟ้า หรือไม่ คุณภาพของครูเป็นอย่างไร มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะกิจพิเศษหรือไม่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางการเตรียมวัสดุครุภัณฑ์ไว้ว่า โรงเรียนควรจัดให้มีวัสดุครุภัณฑ์และอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น โต๊ะม้านั่ง อุปกรณ์การศึกษา สื่อการสอนในแต่ละรายวิชา เครื่องมือเครื่องใช้ในการสอนวิชาชีพ ตลอดจนเอกสารและแบบพิมพ์ต่าง ๆ และกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. สำรวจความต้องการใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และเอกสารต่าง ๆ
2. วางแผนดำเนินการจัดหา จัดซื้อ จัดทำ
3. ดำเนินการตามแผนที่วางไว้
4. สรุปผล

การเตรียมอาคารสถานที่

การจัดเตรียมอาคารสถานที่และแหล่งวิทยาการ เพื่อการใช้หลักสูตรนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการ เพื่อที่จะให้บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2526) ได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องอาคารสถานที่ไว้ว่า อาคารและสถานที่ของโรงเรียนเป็นส่วนประกอบของการเรียนการสอน โรงเรียนจะต้องจัดอาคารสถานที่ให้สนองหลักสูตร โดยการจัดประสบการณ์ภายในโรงเรียนไว้ให้นักเรียนได้ศึกษา นอกห้องเรียน และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย โรงเรียนแต่ละแห่งมีขนาดพื้นที่ จำนวนนักเรียน และอาคารเรียนไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน จึงจำเป็นต้องวางโครงการการใช้อาคารสถานที่ให้เหมาะสม ให้เกิดประโยชน์และประหยัดมากที่สุด การใช้ประโยชน์จากอาคารเรียนให้คุ้มค่านั้น จำเป็นจะต้องศึกษารายละเอียดของสถานที่ อาคาร โดยจัดแบ่งออกเป็นส่วน ๆ เช่น ส่วนอาคาร ถนน สนามหญ้า สนามกีฬา สวนป่า แปลงเกษตร เป็นต้น แล้ววางโครงการจัดส่วนต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ทางการเรียนการสอนให้มากที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้เสนอแนวทางการเตรียมอาคารสถานที่ของโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ว่า โรงเรียนต้องจัดเตรียมสถานที่เพื่อใช้เป็นห้องเรียน ห้องพิเศษ จัดให้มีสนามกีฬา พื้นที่ทำการเกษตร ตลอดจนสถานที่เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักสูตรอย่างเพียงพอ และเหมาะสมตามสภาพของโรงเรียน

การเตรียมบุคลากร

สงัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวเรื่องงานเตรียมบุคลากรไว้ว่า งานเตรียมบุคลากรเป็นงานที่มีความสำคัญมาก ก่อนที่จะนำหลักสูตรใดไปใช้ควรจะได้มีการให้ความรู้ หรือชี้แจงให้ผู้ที่จะใช้หลักสูตรมีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้น ในการเตรียมบุคลากร

เพื่อการใช้หลักสูตรใหม่อาจจะดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การประชุมชี้แจง การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การเผยแพร่ทางเอกสารและสื่อมวลชนต่าง ๆ ตลอดจนการส่งครูเข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งจัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้กล่าวว่ การที่จะให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมาย โรงเรียนควรจะได้มีการเตรียมครูก่อนเข้าชั้น ดังนี้

1. จัดประชุมชี้แจงหลักสูตร แผนการสอน กิจกรรมที่จะใช้ในการสอนแต่ละระดับ ให้เป็นที่เข้าใจ

2. จัดสัมมนาให้ความรู้ทางด้านวิชาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักสูตร หลักการสอน แผนการสอน เนื้อหาวิชา และกิจกรรมที่จะใช้สอน

3. จัดประชุมปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อให้มีความเข้าใจมองเห็นปัญหาเตรียมวิธีแก้ปัญหา เพื่อให้ครูมีความมั่นใจในการสอนวิชาภาคปฏิบัติให้ดี

4. จัดให้มีการสาธิตการสอน การจัดทำอุปกรณ์การสอน จัดทำตารางสอนร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันดูการสาธิต และให้ข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยให้แต่ละคนได้ปรับปรุงการสอนของตน และมีการประสานงานกันก่อนลงมือปฏิบัติการ

5. จัดศึกษานอกสถานที่ เพื่อเปิดโอกาสให้ครูได้มีประสบการณ์มากขึ้น จากการศึกษาโรงเรียนอื่น ๆ ศึกษาสภาพของท้องถิ่น เพื่อทราบแหล่งวิทยาการ หรือมีโอกาสได้รู้จักกับบุคคลที่จะเป็นวิทยากรจากท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ควรให้ได้ทราบถึงสภาพปัญหาของท้องถิ่น เพื่อนำมาสอนให้ตรงกับความเป็นอยู่ของเด็กในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

6. รวบรวมอุปกรณ์และแหล่งวิทยาการ ตลอดจนวิทยาการทุก ๆ ด้านที่จะสามารถส่งเสริมและเรียนได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้กล่าวถึง เรื่อง การเตรียมบุคลากรในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่าโรงเรียนควรคำนึงถึงคุณวุฒิ สาขาวิชาเอก ความถนัด ความสนใจ ประสบการณ์ ความสมัครใจ ในกรณีที่ไม่สมัครที่มีวุฒิ วิชาเอก ในรายวิชาที่เปิดทำการสอน โรงเรียนควรพิจารณาบุคคลที่อาสาสมัคร มีประสบการณ์ในการสอนวิชานั้น ๆ ในระดับประถมศึกษา นอกจากนี้โรงเรียนควรแสวงหาและ

เตรียมบุคลากรในท้องถิ่น เพื่อจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรภายนอก สำหรับวิชาอาเซียนต่าง ๆ อีกด้วย ทั้งนี้โรงเรียนจำเป็นต้องศึกษาและเตรียมงานทางด้านวิชาการควบคู่กันไปด้วย

การจัดทำแผนการเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2533) ได้ให้ความหมายของการจัดแผนการเรียนว่า การจัดทำแผนการเรียน หมายถึง การกำหนดรายวิชาเลือกอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งนักเรียนและโรงเรียนจะพิจารณาร่วมกัน โดยคำนึงถึงว่านักเรียนจะมุ่งไปประกอบอาชีพใด นักเรียนแต่ละคนจะมีแผนการเรียนของตนเอง บางคนจะมีแผนการเรียนที่เป็นสามัญ บางคนจะมีแผนการเรียนที่เป็นอาชีพ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดทำแผนการเรียน คือ การที่โรงเรียนดำเนินการจัดรายวิชาต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนเลือกเรียนตามความถนัด / ความสนใจ และวางแผนการเรียนของตนได้ โดยมีครูเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการเลือกเรียนรายวิชาต่าง ๆ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มุ่งเน้นให้นักเรียนค้นพบความสามารถตรงกับความต้องการและความถนัด เพื่อเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ หรือการศึกษาต่อการจัดทำแผนการเรียนที่ตรงกับความต้องการ และความถนัดของนักเรียนเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประสบความสำเร็จได้

การจัดทำแผนการเรียนดังกล่าว โรงเรียนควรจัดทำเป็นแผนระยะยาวตลอด 3 ปี ไว้ และอาจมีการเปลี่ยนแปลงแผนการเรียนในต้นภาคเรียนได้ตามความเหมาะสม

วิธีดำเนินการจัดทำแผนการเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนในการจัดทำแผนการเรียน ไว้ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการจัดทำแผนการเรียน ซึ่งได้แก่

1.1 สภาพเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การศึกษาข้อมูลส่วนนี้ช่วยให้โรงเรียนรัฐสภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง อันจะเป็นประโยชน์ในการเตรียมนักเรียน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมในอนาคตได้เป็นอย่างดี สภาพในอนาคตที่ควรศึกษา คือ ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการด้านอาชีพ ลักษณะครอบครัว วัฒนธรรม ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การติดต่อสื่อสาร เครื่องใช้ไฟฟ้า และการคมนาคม

1.2 ความต้องการของท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลส่วนนี้ช่วยให้รู้ความคาดหวังของท้องถิ่นที่มีต่อโรงเรียน ว่าโรงเรียนควรจัดสอนเรื่องใดบ้าง โดยวิธีการอย่างไร เพื่อให้ให้นักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของประชาชนในท้องถิ่น มีความรู้ความสามารถตามความต้องการ

1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของโรงเรียน การศึกษาข้อมูลส่วนนี้ช่วยให้รู้เงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนการเรียน เช่น ระบบการบริหารการศึกษา แนวดำเนินการของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร จุดเน้นหรือนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น

1.4 การสนับสนุนของท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลส่วนนี้ช่วยให้โรงเรียนรู้ว่าท้องถิ่นมีทรัพยากรใดบ้างที่จะช่วยสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียน เช่น วิทยากรในท้องถิ่น สถานประกอบการ สถานประกอบอาชีพอิสระที่ยินดีให้ความร่วมมือกับโรงเรียน แหล่งเงินทุนต่าง ๆ เป็นต้น

1.5 ศักยภาพของโรงเรียน การศึกษาข้อมูลส่วนนี้ช่วยให้โรงเรียนทราบถึงความพร้อมของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การกำหนดรายวิชา / กิจกรรมที่โรงเรียนเปิดสอนในแต่ละภาคเรียน

ในขั้นนี้โรงเรียนจะต้องดำเนินการเพื่อกำหนดว่าโรงเรียนจะเปิดให้มีการสอนรายวิชา/กิจกรรมใดบ้าง และจะจัดให้มีการสอนรายวิชา/กิจกรรมเหล่านั้นในภาคเรียนใด การกำหนดรายวิชา/กิจกรรมที่โรงเรียนเปิดสอนนี้ ควรกำหนดเป็นแผนทั้ง 6 ภาคเรียน (ม.1-ม.3) และหากโรงเรียนเปิดให้มีการสอนภาคฤดูร้อน ก็ต้องกำหนดรายวิชา/กิจกรรมที่เปิดสอนไว้ด้วย

รายวิชาที่หลักสูตรเปิดโอกาสให้โรงเรียนกำหนด หรือ คัดเลือกเปิดสอนได้ คือ วิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรี ส่วนวิชาบังคับแก่นั้นโรงเรียนจะต้องเปิดสอนรายวิชาต่าง ๆ ตามที่หลักสูตรกำหนด หลังจากพิจารณาคัดเลือกรายงานวิชา/กิจกรรมแล้ว โรงเรียนนำ

เสนอให้นักเรียนทราบว่าโรงเรียนได้เปิดสอนรายวิชา/กิจกรรมใดบ้างในภาคเรียนใด ซึ่ง
รายวิชา / กิจกรรม เหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความจำเป็น

3. การให้นักเรียนเลือกแผนการเรียน การดำเนินงานขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก
เพราะแผนการเรียน ก็คือ แผนหรือรายวิชา/กิจกรรมที่นักเรียนเลือกเรียน ดังนั้นโรงเรียนจึง
ต้องอำนวยความสะดวกให้นักเรียนสามารถเลือกรายวิชา/กิจกรรม ได้เหมาะสมกับความ
ต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตน โรงเรียนควรนำเสนอข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้ประกอบการ
การตัดสินใจให้นักเรียนทราบ ต่อจากนั้นจึงร่วมกับผู้ปกครองให้คำปรึกษาแก่นักเรียน โดยยึด
หลักการที่ต้องการให้นักเรียนได้เลือกรายวิชา/กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

4. การปรับเปลี่ยนแผนการเรียน เนื่องจากแผนการเรียนเป็นรายวิชาที่นักเรียน
เลือกเรียนตามความถนัด และความสนใจของตนเอง ดังนั้นหลังจากเรียนไประยะหนึ่ง หาก
นักเรียนพบว่าตนเองไม่มีความถนัด หรือไม่ค่อยสนใจในแผนการเรียนที่ตนเรียนอยู่ นักเรียนย่อม
สามารถปรับเปลี่ยนแผนการเรียนของตนได้ ทั้งจากแผนการเรียนที่มุ่งศึกษาต่อไปเรียนแผนการ
เรียนที่มุ่งประกอบอาชีพ และจากแผนการเรียนที่มุ่งประกอบอาชีพไปเรียนแผนการเรียนที่มุ่งศึกษา
ต่อ

การจัดทำตารางสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2526) ได้เสนอการจัดตารางสอนไว้ดังนี้ คือ ผู้จัด
ตารางสอนจะต้องเข้าใจสภาพของรายวิชาต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับ จำนวนคาบ
จำนวนผู้เข้าเรียน และอุปสรรคในการเรียนการสอน จึงจำเป็นต้องให้ครูผู้สอนประจำวิชาได้เข้า
มาปรึกษาหารือในเรื่องนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) กล่าวถึง การจัดทำ
ตารางสอนไว้ว่า โรงเรียนจะต้องจัดทำตารางสอน ซึ่งเป็นการจัดวางตัวบุคลากรให้เหมาะสม
ในการสอนประจำชั้น หรือประจำรายวิชาตามแผนการเรียนที่กำหนดให้สัมพันธ์กับการบรรจุจำนวน
คาบเวลาสอนใน ระดับชั้นต่าง ๆ โดยจะต้องจัดให้ไม่ซ้ำซ้อนกัน และจะต้องจัดทำให้เสร็จ
เรียบร้อยก่อนโรงเรียนเปิดทำการสอน การจัดทำตารางสอนเป็นงานที่มีความซับซ้อน และจะต้อง
ใช้เวลาในการจัดพอสมควรไม่ว่าโรงเรียนที่มีจำนวนครูน้อย อัตราต่ำกว่าเกณฑ์ หรือในโรงเรียน

ขนาดใหญ่ที่มีนักเรียนและห้องเรียนจำนวนมาก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กำหนดขั้นตอนการจัดทำตารางสอน ไว้ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน ได้แก่

1.1 โรงเรียนจัดการศึกษาในระดับใด เช่น ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 กำหนดรูปแบบการจัดครูเข้าสอนในแต่ละระดับชั้น โดยคำนึงถึงอายุ ของนักเรียน หลักสูตรของแต่ละระดับ บุคลิกภาพ คุณลักษณะของครูที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้น

1.3 สำรวจรายวิชาที่เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นว่ารายวิชาใด บ้างเพื่อพิจารณาจัดครูเข้าสอนประจำชั้นและประจำวิชา

2. การจัดทำตารางสอนรวม ซึ่งดำเนินการดังนี้

2.1 การจัดทำตารางขนาดใหญ่ (แยกเป็นรายวัน 5 วัน คือ วันจันทร์ - วันศุกร์

2.2 จัดรายวิชาต่าง ๆ ลงในตารางสอนรวม โดยคำนึงถึงธรรมชาติของ เนื้อหาวิชา เวลาที่ใช้สอน และภาระงานสอนของครูที่สอนรายวิชาต่าง ๆ

3. จัดทำตารางสอนรายห้องเรียนและตารางสอนของครุรายบุคคล โดยใช้ ข้อมูลจากตารางสอนรวม

ดังนั้นในการจัดทำตารางสอน โรงเรียนต้องจัดทำตารางสอนตามแผนการเรียน ให้สัมพันธ์ระหว่างบุคลากร รายวิชา คาบเวลา และรายชั้นเรียน ทั้งนี้ต้องจัดทำให้เสร็จ เรียบร้อยก่อนโรงเรียนเปิด

การจัดครูเข้าสอน

สงัด อุทรานันท์ (2532) และวิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) มีความเห็นใน ด้านการจัดครูเข้าสอนตรงกันว่า การจัดครูเข้าสอนนั้นต้องคำนึงถึงความรู้ ความสามารถเฉพาะ ของครูผู้สอน ตลอดจนความสมัครใจของครูแต่ละคนด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึง การจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานไว้ว่า การจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานเป็นกิจกรรมสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องพิจารณาจัดให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสนใจ ความถนัด และความชำนาญพิเศษเฉพาะทางของบุคลากรแต่ละคน ในการเปิดสอนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ควรมีครูผู้สอนที่มีความถนัดเป็นรายวิชา โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ศิลปะหรือรายวิชาเฉพาะอื่น ๆ ถ้าไม่สามารถหาบุคลากรได้ตรงตามสาขาวิชาเอก ก็จะต้องมีการพิจารณาไปถึงวิชาโท ตลอดจนความถนัด และความสนใจพิเศษของบุคลากรแต่ละคน โดยยึดหลักให้ทุกคนทำงานได้อย่างคล่องตัว มีขวัญและกำลังใจในการทำงาน

นอกจากพิจารณาความรู้ความสามารถตามวุฒิทางการศึกษาแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติอื่น ๆ ของบุคลากรประกอบไปด้วย เนื่องจากนักเรียนในระดับนี้เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น จะต้องพิจารณาคัดเลือกครูผู้สอน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนให้รอบคอบ เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

การเตรียมการประเมินผลการเรียนการสอน

สมหวัง นิธิยานววัฒน์ (2520) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งหรือของการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน

Ralph W. Tyler (1971) ได้กล่าวถึง ความจำเป็นต้องมีการประเมินผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า โปรแกรมเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่จัดให้ นั้น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ นอกจากนี้การประเมินผลยังช่วยตรวจสอบจุดบกพร่อง และระดับประสิทธิภาพของโครงการที่จัดขึ้น ทำให้สามารถระบุได้ว่า หลักสูตรประสบผลสำเร็จในด้านใด และยังมีส่วนใดบ้างที่ต้องการปรับปรุง

ขั้นตอนของการบริหารงานวัดผลและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมการ
2. ขั้นวางแผน
3. ขั้นปฏิบัติตามแผน
4. ขั้นประเมินผล

การเตรียมการนี้เทศติดตามผล

กฤษณี น้ำเพชร (2520) ได้ให้ความหมายของการนี้เทศภายในโรงเรียน ไว้ว่า หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของผู้บริหารโรงเรียนในอันที่จะปรับปรุง ส่งเสริมประสิทธิภาพ ในด้านการเรียนการสอนภายในโรงเรียนให้ดีขึ้น ทำให้เกิดการเพิ่มพลังในการปฏิบัติงานของครู รวมทั้งให้ครูเกิดความก้าวหน้าในวิชาชีพ และก่อให้เกิดในขั้นสุดท้าย คือ การศึกษาของเด็กก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2535) กล่าวว่า การนี้เทศภายในโรงเรียน คือ การที่ผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าหมวดวิชา โดยความร่วมมือกับ คณะครูในโรงเรียนร่วมมือกันปรึกษาหารือ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพของบุคลากรในโรงเรียนให้ดีขึ้น นอกจากนี้โรงเรียนอาจเชิญวิทยากรและศึกษานิเทศก์มาร่วมงานด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ให้ความหมายของการนี้เทศภายในโรงเรียนไว้ว่า หมายถึง การร่วมมือกันของผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียน ในการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อให้เกิดการเรียนการสอนที่ดี ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

การนี้เทศการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับครู เป็นการนำเอาความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกสู่ภายในโรงเรียน ให้ครูเกิดการพัฒนาการทำงานของตนเอง ซึ่งการนี้เทศจากภายนอกโรงเรียนไม่อาจตอบสนองความต้องการของโรงเรียนได้ จึงมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการนี้เทศภายในโรงเรียน เพื่อติดตามผลการจัดการเรียนการสอนและปรับปรุงแก้ไขต่อไป

2. การดำเนินการใช้หลักสูตร

การใช้หลักสูตรเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งและเกี่ยวข้องกับครูใหญ่ ซึ่งเป็นผู้บริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียนและครูผู้สอน ซึ่งถือว่าการสอนเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ชม ภูมิภาค (2516) ให้ความหมายการสอนไว้ว่า การสอน คือ การจัดกระทำของครูผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลตามความมุ่งหมายที่การศึกษาวางไว้ วิธีดำเนินการสอนย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่ความมุ่งหมาย เพื่อที่จะให้เกิดอะไรแก่ผู้เรียน

สมิทร คุณานกร (2523) ได้กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ การสอน และบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด คือ ครู ครูควรเอาใจใส่ต่อการสอน สอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร เลือกวิธีสอนที่เหมาะสม สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะชี้ถึงสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร

ศิวชัย ชัยจิรฉายากุล (2529) กล่าวถึง กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่แสดงถึงความพยายามที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องราวที่กำหนดไว้ ซึ่งโดยปกติจะหมายถึงวิธีการสอนแบบต่าง ๆ และการจัดบรรยากาศการเรียนรู้อันเอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังพฤติกรรมทางด้านเจตลักษณะไปพร้อม ๆ กับบุพคุณลักษณะและปฏิบัติลักษณะ และได้กล่าวว่า กระบวนการเตรียมการสอนประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายการสอน
2. ทดสอบพื้นฐานความรู้เดิมก่อนสอน
3. จัดกิจกรรมการสอน
4. ประเมินผล

องค์ประกอบการสอน

ภิญโญ สาธร (2523) กล่าวว่า องค์ประกอบการสอนมี 3 ประการคือ

1. วิธีสอน
2. เครื่องมือและสื่อการสอน
3. บุคลิกภาพและลักษณะเฉพาะของครู

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2529) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบการสอนมี 3 ประการ คือ

1. ครูผู้สอน ครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของกระบวนการสอน เพราะเป็นผู้ควบคุมเนื้อหาวิชา ตลอดจนสถานการณ์การเรียนรู้ เป็นผู้กระทำ ผู้ช่วยเหลือ ผู้ให้ความสะดวก และเป็นผู้ประสานงานของห้องเรียน โดยทั่วไปครูควรจะสำรวจและรับรู้จุดเด่น จุดอ่อนในการสอน ครูควรมีความรู้เป็นอย่างดีในเนื้อหาวิชาที่จะสอน และรู้ธรรมชาติ ความต้องการและภูมิหลังของนักเรียนแต่ละคนพอสมควร

2. เนื้อหาวิชา เนื้อหาวิชาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการสอน เนื้อหาสาระจะแตกต่างกันออกไปตามระดับของความลึกซึ้งและความเฉพาะ ระดับชั้นเรียน ลักษณะวิชาและสาขาวิชาที่จะศึกษา เพราะฉะนั้นวิธีสอนที่จะนำมาใช้ก็จะต้องให้สัมพันธ์กับธรรมชาติของเนื้อหาสาระดังกล่าว

3. นักเรียน การสอนจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีผู้เรียน ปริมาณการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนมิได้มาจากการสอนที่ต่ออย่างเดียว แต่มาจากผู้เรียนที่มีศักยภาพด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนะการพิจารณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแก่ผู้บริหาร ดังต่อไปนี้

1. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการผสมผสานการให้ความรู้กับการปฏิบัติจริง
2. จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้นักเรียนได้รู้จักและเข้าใจตนเอง และสามารถแสวงหาแนวทางในการพัฒนาตนเอง
3. สอนแทรกการเสริมสร้างค่านิยม และการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ

4. จัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความพร้อมของนักเรียน
5. ทำการเสริมแรงและลงโทษอย่างเหมาะสม
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง
7. จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้
8. จัดการเรียนการสอนโดยเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่
9. จัดการเรียนการสอนโดยเริ่มจากเรื่องใกล้ตัวนักเรียน
10. จัดการเรียนการสอนโดยเริ่มจากเรื่องที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม
11. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับการพัฒนาของผู้เรียน
12. ปรับปรุงวิธีสอนโดยคำนึงถึงหลักการสอน 3 ประการ คือ สอนให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของแต่ละเนื้อหาวิชา ธรรมชาติของแต่ละเนื้อหาวิชา และสอนให้นักเรียนมีความสามารถในการคิด การปฏิบัติ การพัฒนา และมีค่านิยมที่ดีงาม

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ (2536) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู เพื่อให้นักเรียนมีพฤติกรรมตามที่หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มุ่งหวังนั้น ครูต้องคำนึงถึงหลัก 3 ประการ คือ

1. สอนให้ได้ผลตามจุดประสงค์ของรายวิชา หรือเนื้อหาวิชาที่จะสอน โดยครูต้องศึกษาจุดประสงค์ของรายวิชา หรือเนื้อหาที่จะสอน เพื่อพิจารณาว่าจุดประสงค์ของรายวิชานั้นมุ่งพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้ เจตคติ หรือการฝึกปฏิบัติ
2. คำนึงถึงธรรมชาติของแต่ละรายวิชาและเนื้อหา ครูจะต้องพิจารณาว่าธรรมชาติของวิชาที่สอนนั้นเป็นอย่างไร เช่น วิชาสังคมศึกษา มุ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์มุ่งให้คิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาความจริงด้วยเหตุผล ส่วนวิชาอื่นมุ่งให้ฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
3. มุ่งให้เด็กรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา รู้จักนำ รู้จักพัฒนา และมีค่านิยมที่ดีงาม ครูต้องวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จัก คิดอย่างเป็นระบบ คิดเป็นกระบวนการ เช่น ในการวางแผนประกอบอาชีพอิสระเพื่อมีรายได้ระหว่างเรียน นักเรียนต้องรู้จักคิดวางแผนกำหนดขั้นตอนปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการสอน โดยครูจะใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ และการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

สมิทร คุณานุกร (2523) ได้กล่าวว่า การสอนของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ได้มีคุณสมบัติ และทัศนคติตามที่ผู้สร้างหลักสูตรมุ่งหวังไว้ ดังนั้นครูควรศึกษารายละเอียดของการสอนทุก ๆ วิธี แล้วตัดสินใจเลือกเอาเองว่า เมื่อไรควรใช้การสอนวิธีใด โดยให้จุดมุ่งหมายของการสอนเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา นอกจากนี้ สมิทร คุณานุกร ได้เสนอแนะวิธีการสอน 8 วิธี ที่นำไปประยุกต์ใช้ได้กับการเรียนการสอนตามปกติในชั้นเรียน ดังนี้

1. การบรรยาย
2. การอภิปรายและซักถาม
3. การฝึกปฏิบัติ
4. การสอนโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์
5. การแก้ปัญหาและการค้นพบด้วยตนเอง
6. การใช้ห้องทดลองและวิธีสืบสอบ
7. วิธีการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
8. การสอนโดยใช้บทบาทและสถานการณ์จำลอง

การใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการเรียนการสอนในแนวใหม่ ซึ่งเน้นให้นักเรียนได้ใช้สติปัญญาและความสามารถ จึงจำเป็นต้องมีสื่อการเรียนการสอนใช้ประกอบในการสอน เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาด้านสติปัญญาและความสามารถสูงสุดในแต่ละวัย

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ดังนี้

1. สิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ ที่เรียกว่า "วัสดุ" ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ซอส์ค แบบเรียน फिल्मภาพยนตร์ เป็นต้น
2. เครื่องมือที่มีความคงทนถาวร ซึ่งเรียกว่า "อุปกรณ์" ได้แก่ กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ
3. กระบวนการและวิธีการ ซึ่งรวมทั้งวิธีการใช้วัสดุอุปกรณ์และกระบวนการที่เป็นอิสระ คือ ไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างใดเลย เช่น การสาธิต การทดลอง การฟังทัศนศึกษาออกสถานที่

ถวัลย์ มาศจรัส (2529) ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ประสบการณ์ หลากหลายเจตคติ ค่านิยม รวมไปถึงทักษะในด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้สื่อการสอนจึงครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย คือ วัสดุสิ้นเปลืองทั้งหลาย อุปกรณ์เครื่องมือที่คงทนถาวร วิธีการรวบรวมกิจกรรมทั้งหมดในกระบวนการเรียนรู้ เช่น ละคร บทบาทสมมติ เกม การทดลองต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่จะเอื้อต่อการศึกษเล่าเรียนของนักเรียน คือ ช่วยให้เกิดความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และกิจนิสัยที่พึงประสงค์ อาจจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลาย ๆ สิ่งในต่อไปนี้

1. หนังสือเรียนประจำวิชา
2. หนังสืออ่านประกอบ
3. หนังสืออ้างอิง
4. อุปกรณ์ประกอบการเรียน
5. วัสดุฝึก
6. คู่มือการสอนหรือคู่มือครู

ฉะนั้น สื่อการเรียนการสอนจึงหมายถึง วัสดุและอุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้งหนังสือและคู่มือที่นำมาประกอบการเรียนการสอน อาจรวมถึงวิธีการหรือบุคคลรวมอยู่ด้วย

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

คณีย์ ไชโยธธา (2534) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอน เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องมือ หรือ อุปกรณ์ ได้แก่ สื่อใหญ่ประกอบด้วยกลไกไฟฟ้า และ อิเล็กทรอนิกส์ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องรับโทรทัศน์ วิทยุ กระจาดำ เป็นต้น สิ่งประเภทนี้ส่วนใหญ่ต้องอาศัยความรู้ในแบบต่าง ๆ มาป้อนผ่านเครื่องไปสู่ผู้เรียน

2. วัสดุ ได้แก่ สื่อเล็ก ๆ บางอย่างต้องอาศัยสื่อใหญ่สำหรับนำเสนอ เช่น फिल्मภาพยนตร์ แผ่นสไลด์ ม้วนเทปบันทึกเสียง รายการวิทยุ เป็นต้น สื่อเล็กบางชนิดเป็นตัวของมันโดยเอกเทศ เช่น หนังสือเรียน ภาพของจริง หุ่นจำลอง แผนที่ แผนภูมิ ลูกโลก รูปภาพ แผ่นป้ายนิเทศ แผ่นป้ายสำลี บัตรคำ ชุดการสอน

3. เทคนิคหรือวิธีการ ได้แก่ สื่อการสอนที่มีลักษณะเป็นกิจกรรม เช่น เทคนิคในการเรียนแบบ การแสดงการละเล่นละครและหุ่น การสาธิตกรรมวิธีการศึกษานอกสถานที่ การจัดนิทรรศการ และเทคนิคต่าง ๆ ในการเสนอบทเรียนด้วยสื่อประเภทเครื่องมือและวัสดุแก่ผู้เรียน

การเลือกสื่อการเรียนการสอน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2521) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการเลือกสื่อการเรียนดังนี้

1. คำนึงถึงสื่อการเรียนที่นำไปใช้นั้น ให้ข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง
2. คำนึงถึงคุณค่าในการเรียนรู้
3. เหมาะสมกับสติปัญญา อายุ และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. ตระหนักถึงผู้ใช้อยู่เสมอ
5. ศึกษาคู่มือประกอบก่อนทำการสอน
6. สื่อการเรียนนั้นช่วยสร้างปัญหา หรือแก้ปัญหา
7. สื่อการเรียนที่จะนำมาใช้ส่งเสริมให้เกิดความคิด วิชาทฤษฎีและก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันในการเรียนการสอน
8. รู้วิธีการเก็บรักษาสื่อต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีและใช้ได้นานที่สุด

คณิส โชชโยธา (2534) ได้เสนอแนะหลักเกณฑ์ทั่วไปในการเลือกสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. เลือกสื่อและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน
2. เลือกสื่อและประสบการณ์ที่จะช่วยเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีการตอบสนองและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
3. เลือกสื่อและประสบการณ์ให้เหมาะสมกับความสามารถ ประสบการณ์เดิมของแต่ละคน และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย
4. เลือกสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่พอจะหาได้ และไม่จำเป็นต้องใช้สื่อที่มีราคาแพงเสมอไป
5. เครื่องมือและเครื่องอำนวยความสะดวกนั้นต้องสอดคล้องกับวัย ความสนใจและความสามารถที่มีอยู่ต่าง ๆ กันของผู้เรียน
6. ควรจะได้ศึกษาคุณสมบัติ หน้าที่และประโยชน์ของสื่อเป็นอย่างดี เพื่อเพิ่มความสะดวกในการใช้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึงการเลือกสื่อการเรียนการสอน โดยผู้บริหารอาจแนะนำการเลือกสื่อแก่ครูผู้สอนได้ดังนี้

1. วิเคราะห์หนังสือเรียนแต่ละเล่มที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนการสอน แต่ละเล่มว่า เล่มใดมีส่วนดี ส่วนเสีย ส่วนที่เหมาะสมจะนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้บ้าง
2. ศึกษาหนังสือเสริมประสบการณ์ตามรายชื่อที่กรมวิชาการเสนอแนะให้ใช้ประกอบการเรียนการสอน และหนังสือเสริมประสบการณ์อื่นที่เห็นว่าสมควร
3. ศึกษาและรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์และแหล่งความรู้อื่นๆ ในท้องถิ่นและในสังคมแวดล้อมของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ในเนื้อหาวิชาได้โดยตรงและชัดเจนยิ่งขึ้น
4. นำข่าวสารเหตุการณ์ที่ครูและนักเรียนเก็บรวบรวมไว้ มาเป็นข้อมูลเสริมในการเรียนการสอน หรือนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง

5. พิจารณาว่าสื่อทัศนูปกรณ์ประเภทใด เช่น แผนที่ วิตทัศน์ แถบบันทึกเสียง เรื่องใดที่เหมาะสม และควรนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างรวดเร็ว และตรงตามเป้าหมายมากขึ้น

6. พิจารณาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้ประกอบการเรียนการสอนได้ตามที่เห็นสมควร

สื่อการสอนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี และมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะสื่อการสอนจะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว และถูกต้อง แต่สิ่งสำคัญที่ครูควรยึดถือเป็นหลักการ คือ ในการนำสื่อไปใช้ต้องมีความสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหา ดังนั้นก่อนการนำสื่อไปใช้ ครูควรจะต้องพิจารณารายละเอียดของ จุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอนให้ถี่ถ้วนเสียก่อน

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ธนุ แสงศักดิ์ (2513) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนจัดขึ้นนอกเวลาเรียนตามปกติ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ต่าง ๆ ที่ สืบเนื่องกับหลักสูตรและไม่สืบเนื่อง แต่โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายในการจัดทำเพื่อให้เกิดพัฒนาการใน เด็ก โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

สุมิตร คุณานุกร (2523) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการ ความสนใจ และส่งเสริมพัฒนาการ ของนักเรียนนอกเหนือไปจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริม การเรียนการสอนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ อุนิสัย ค่านิยม และปลูกฝังเจตคติ ที่พึงประสงค์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของหลักสูตรกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกจากนี้ สุมิตร คุณานุกร กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการเรียนในชั้นเรียน
2. ช่วยพิจารณาความสนใจ และความสามารถพิเศษของผู้เรียน พัฒนาความสนใจ และพัฒนาทักษะผู้เรียน

3. เพื่อเป็นการบริการให้แก่โรงเรียน การทำความสะอาด ปลูกฝังความรัก
ความผูกพันต่อโรงเรียน

4. เพื่อเป็นการบริการสังคม เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด
5. เพื่อส่งเสริมการเข้าสังคมและการพักผ่อน มีทักษะในการเข้าสังคมทำงาน
เป็นกลุ่มได้
6. เพื่อส่งเสริมการกีฬา

สำหรับหลักการหรือแนวทางเพื่อดำเนินการในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น
กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525)

1. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ควรสมัครเป็นผู้ให้คำแนะนำ ไม่ใช่เป็นผู้สั่งการ และ
ควรทำหน้าที่ประสานงานรับรู้ในการจัดวางแผน รวมทั้งนโยบายต่าง ๆ
2. กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ดำเนินงาน
ยึดเป็นหลักในการทำงานและเป็นขอบเขตของการดำเนินงาน
3. รูปแบบการจัดกิจกรรม มุ่งที่จะส่งเสริมพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ ฉะนั้น
ต้องคำนึงถึงความสามารถ ความต้องการ และความสนใจของนักเรียนโดยให้นักเรียนร่วม
กิจกรรมแต่ละประเภทด้วยความสมัครใจ และได้ผลดี
4. การจัดกิจกรรมควรมีความสำคัญเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอน สถาน
ศึกษาควรพยายามจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในห้อง

กล่าวสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญต่อสภาพการเรียน
การสอน โดยเฉพาะสภาพการเรียนการสอนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถ
ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้มาก ทั้งในด้านการเพิ่มคุณภาพการเรียนและในด้านการช่วย
เพิ่มคุณลักษณะที่ดีให้แก่ผู้เรียน เช่น การรู้จักหน้าที่การมีความรับผิดชอบ และการรู้จักใช้เวลา
ว่างให้เป็นประโยชน์

การสอนซ่อมเสริม

การสอนซ่อมเสริม เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กรณีพิเศษนอกเหนือไปจากการสอนตามแผนการสอนโดยปกติ บนพื้นฐานความเชื่อว่าคนเรามีความแตกต่างระหว่างบุคคล การสอนซ่อมเสริมจึงเป็นการให้โอกาสแก่นักเรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามศักยภาพของนักเรียนแต่ละคน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

อำไพ สุจริตกุล (2514) ได้ให้ความหมายของการสอนซ่อมเสริมไว้ว่า การสอนซ่อมเสริม คือ การสอนเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง และเสริมทักษะการเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้แก่เด็ก เป็นการสอนที่จัดขึ้นสำหรับเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษจากครู

กรมวิชาการ (2521) ได้ให้ความหมายของการสอนซ่อมเสริมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การสอนซ่อม คือ การสอนนักเรียนที่เรียนอ่อนเรียนไม่ทันเพื่อนในชั้น เพื่อให้เรียนทันเพื่อนในระดับชั้นเดียวกัน หรือทันตามโครงการที่กำหนดไว้
2. การสอนเสริม คือ การสอนนักเรียนที่ฉลาดให้ได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ให้เต็มที่ และเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องควร และเป็นประโยชน์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้ให้ความหมายของการสอนซ่อมเสริมไว้ว่า การสอนซ่อมเสริม หมายถึง การช่วยเหลือนักเรียนที่มีผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ให้สามารถเรียนรู้ได้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ และส่งเสริมนักเรียนที่มีผลการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นตามศักยภาพ

กล่าวโดยสรุป การสอนซ่อมเสริมก็คือ การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องในการเรียนด้านต่าง ๆ ของนักเรียน และส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ในการเรียนรู้ให้เต็มตามสมรรถภาพของแต่ละบุคคล ตลอดจนเป็นการชี้แนะให้นักเรียนรู้จักตนเองดีขึ้นด้วย

เพื่อให้การเรียนการสอนซ่อมเสริมดำเนินไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี จำเป็นจะต้องมีหลักการสอนที่ดีเหมาะสม เพื่อช่วยให้ทั้งครูและนักเรียนประสบผลสำเร็จในการสอนและการเรียน มีผู้เสนอหลักการสอนซ่อมเสริมไว้ดังนี้

สมจิตต์ ศรีชัยรัตน์ (2520) ได้ให้หลักการของการสอนซ่อมเสริมแก่ครูผู้สอนสรุปได้ดังนี้

1. จะต้องมียุทธวิธีการสังเกตนักเรียนอย่างใกล้ชิด ในระหว่างเวลาเรียนในชั้น ครูควรมีบันทึกย่อเกี่ยวกับพฤติกรรม และผลการเรียนของนักเรียนด้วย
2. ควรรู้จักเวลาที่เหมาะสมที่จะทำการสอนซ่อมเสริม ซึ่งครูอาจจะพิจารณาไม่ให้เป็นเวลาที่ทำให้นักเรียนต้องเคร่งเครียดกับการเรียนจนเกินไป หรือรู้สึกว่า เป็นการลงโทษในการที่ตนต้องเรียนซ่อมเสริม แต่ควรให้นักเรียนได้เข้าใจว่า เป็นการเอาใจใส่และเห็นอกเห็นใจจากครูมากกว่า
3. ครูควรมีความรู้ความสามารถที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนด้วยการรู้จักหาความจริง เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความคิดและประสบการณ์ในสิ่งที่ตนเรียนได้ง่ายขึ้น
4. ควรช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้และความเข้าใจในการใช้สอทัศนศึกษา หรือด้วยการเรียนจากของจริง
5. ครูควรจะต้องมีวิธีสอนตามลักษณะปัญหาของเด็ก โดยคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนและครูจะต้องมีความอดทน เข้าใจนักเรียน ถ้าครูพบปัญหาที่ร้ายแรงเกินไปกว่าที่ครูจะแก้ไขได้ด้วยตนเอง ก็ต้องปรึกษาบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตแพทย์หรือนักจิตวิทยาให้ช่วยเหลือ

อัญชลี แจ่มเจริญ และสกุณญา อารีวรรณ (2523) ได้เสนอหลักการของการสอนซ่อมเสริมสำหรับนักเรียนที่อ่อนและนักเรียนที่เรียนดีไว้ดังนี้ หลักการสอนซ่อมเสริมเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่อ่อนมี 7 ประการ คือ

1. ศึกษาสาเหตุของปัญหาที่ทำให้นักเรียนเรียนอ่อน เช่น หยุดเรียนบ่อย ๆ เพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ ร่างกายพิการ สติปัญญาต่ำ เพื่อหาทางสอนซ่อมเสริมให้ตรงกับสาเหตุ
2. ชี้แจงปัญหาให้ผู้ปกครองของนักเรียนเข้าใจเพื่อขอความร่วมมือในการแก้ปัญหา หรือสาเหตุนั้น ๆ

3. ถ้านักเรียนเรียนอ่อนหลาย ๆ วิชา ควรแก้ไขหรือสอนซ่อมเสริมทีละอย่าง ไม่ควรสอนครั้งเดียวหลาย ๆ วิชา

4. ระยะเวลาในการสอนซ่อมเสริม อาจสอนในเวลาเรียน ก่อนเข้าเรียนในตอนเช้า ขณะพักรับประทานอาหารกลางวัน หรือหลังจากเลิกเรียนแล้วในการสอนแต่ละครั้ง ไม่ควรใช้เวลาในการสอนนานเกินไป

5. ไม่ควรสอนในสิ่งที่นักเรียนรู้อีก ถ้าจำเป็นต้องท้าวความหรือทบทวนความรู้เพื่อให้ติดต่อสืบเนื่อง หรือเกี่ยวโยงกัน ควรใช้เวลาเพื่อการนั้นเพียงระยะสั้น ๆ

6. วิธีสอนควรจะใช้วิธีการใหม่ ๆ ไม่ซ้ำกับวิธีการเดิมที่นักเรียนเรียนมาแล้ว ตลอดจนอุปกรณ์การสอนก็ควรจัดเพิ่มให้แปลกออกไปจากเดิม

7. หลังจากที่มีการสอนซ่อมเสริมแล้ว ครูต้องติดตามผลอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ

ขั้นตอนในการจัดการสอนซ่อมเสริม

พันทิพา อุตัยสุข (2523) ได้เสนอขั้นตอนของการสอนซ่อมเสริมไว้ว่า การดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. วินิจฉัยข้อบกพร่องของผู้เรียน
2. แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่ม
3. ดำเนินการสอนซ่อมเสริม
4. ติดตามผลการสอน

กรมวิชาการ (2524) ได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการสอนซ่อมเสริม ไว้ดังนี้

1. ครูผู้สอนสำรวจข้อบกพร่องของนักเรียน
2. หัวหน้าหมวดวิชา และครูผู้สอนพิจารณาข้อบกพร่องร่วมกันแล้วรวมสิ่งที่ เป็นข้อบกพร่องของนักเรียน จัดแบ่งนักเรียนไว้เป็นกลุ่ม ๆ ให้มีลักษณะใกล้เคียงกัน ทั้งนี้อาจปรึกษาหารือกับฝ่ายแนะแนวด้วย

3. ดำเนินการสอนซ่อมเสริมตามที่กำหนดไว้ จนนักเรียนบรรลุและสามารถพัฒนาการเรียนตามจุดประสงค์ที่วางไว้

4. ประเมินผลการเรียนซ่อมเสริม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้เสนอแนะระยะเวลาการสอนซ่อมเสริมและช่วงเวลาการสอนซ่อมเสริม ไว้ดังนี้

โรงเรียนควรจัดการสอนซ่อมเสริมเป็น 3 ระยะ คือ

1. ภายหลังการประเมินผลก่อนเรียน เมื่อพบว่ามีความรู้หรือทักษะเบื้องต้นไม่เพียงพอแก่การเรียนรู้เนื้อหาใหม่
2. ภายหลังการประเมินระหว่างเรียน เมื่อพบว่าผู้เรียนยังไม่ผ่านตามเกณฑ์ของจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ควรจะได้จัดการสอนซ่อมเสริม
3. ภายหลังการประเมินผลหลังเรียน เมื่อผู้เรียนได้ระดับผลการเรียน "0" ก่อนจะให้ผู้เรียนสอบแก้ตัวควรจัดการสอนซ่อมเสริมให้

ช่วงเวลาการสอนซ่อมเสริม สามารถจัดเวลาสอนซ่อมเสริมได้ดังนี้

1. การสอนซ่อมเสริมในเวลาปกติ แบ่งตามลักษณะการจัดคาบซ่อมเสริม ได้ 4 วิธี
 - 1.1 จัดคาบซ่อมเสริมให้ตรงกันหมดทั้งโรงเรียน
 - 1.2 จัดคาบซ่อมเสริมให้ตรงกันเฉพาะระดับชั้น
 - 1.3 จัดคาบซ่อมเสริมเพิ่มเข้าไปในตารางปกติ
 - 1.4 จัดแบ่งเวลา 10-20 นาที ในคาบเวลาเรียนสอนซ่อมเสริมในบางกรณี
2. การสอนซ่อมเสริมนอกเวลาเรียนปกติ เช่น เวลาค่ำหรือรับประทานอาหารกลางวัน เวลาหลังเลิกเรียน ฯลฯ

วิธีการสอนซ่อมเสริม

การสอนซ่อมเสริมมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนจะเลือกใช้วิธีใดให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้เสนอแนวทางวิธีการสอนซ่อมเสริม ไว้ดังนี้

1. การสอนแบบตัวต่อตัว การสอนซ่อมเสริมแบบตัวต่อตัวระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่น ให้สามารถเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์ ตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

2. การสอนเป็นกลุ่มย่อย เพื่อความสะดวกควรจัดนักเรียนที่มีพื้นฐานการเรียนรู้ใกล้เคียงกันเข้ากลุ่มเดียวกัน กลุ่มหนึ่งประมาณ 2-3 คน หรืออาจจะมากกว่า ครูผู้สอนอาจใช้วิธีการสอนและให้งานสลับหมุนเวียนกันไปทีละกลุ่ม ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มจะช่วยเหลือกันแก้ปัญหาความไม่เข้าใจในบทเรียนซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันไม่ทำให้ใครรู้สึกว่าไม่พร้อมหรือปมเด่น ครูผู้สอนนั้นนอกจากจะใช้ครูที่สอนประจำแล้ว อาจเปลี่ยนให้ผู้อื่นสอนแทน หรือหมุนเวียนกันไปก็ได้

3. นักเรียนสอนกันเอง ในการสอนซ่อมเสริมครูผู้สอนอาจจะคัดเลือกนักเรียนเก่ง ช่วยสอนนักเรียนที่ยังไม่บรรลุจุดประสงค์ โดยให้ช่วยสอนตัวต่อตัว หรือสอนเป็นกลุ่มย่อย อาจใช้นักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นสูงกว่าหรือในระดับชั้นเดียวกัน

4. แบบเรียนสำเร็จรูป ในกรณีที่ครูผู้สอนพบว่านักเรียนมีปัญหาการเรียนในบางเรื่องก็อาจจะใช้แบบเรียนสำเร็จรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนเป็นสื่อในการเรียนโดยนักเรียนแต่ละคนจะต้องอ่านทำแบบฝึกหัดและตรวจคำตอบของตนเอง

5. สมุดแบบฝึกหัดเรียนด้วยตนเอง ลักษณะคล้ายกับแบบเรียนสำเร็จรูป เพราะเริ่มต้นด้วยการให้บทเรียนแล้วให้แบบฝึกหัด ต่อจากนั้นจึงเฉลยคำตอบ ลักษณะที่แตกต่างกันก็คือสมุดแบบฝึกหัด มีแบบฝึกหัดมากกว่าบทเรียนสำเร็จรูป เพราะมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดเป็นการฝึกทักษะให้มากยิ่งขึ้น

6. การทำกิจกรรมเพิ่มเติม ภายหลังจากวินิจฉัยปัญหา ถ้าพบว่าผู้เรียนมีความเข้าใจแล้ว แต่สมควรได้รับการฝึกทักษะเพิ่มขึ้นอีก ครูผู้สอนอาจใช้วิธีการมอบหมายงานให้ทำเพิ่มเติม

7. การสอนแบบกลุ่มใหญ่ จัดสอนนักเรียนที่ไม่ผ่านจุดประสงค์รวมเป็นกลุ่มใหญ่ จัดทำคล้ายกับวิธีที่ 2 แต่การสอนครูผู้สอนดำเนินการเอง เริ่มจากการจัดกลุ่มนักเรียนที่ไม่ผ่านจุดประสงค์รวมกันเป็นกลุ่มจำนวนพอสมควร และเลือกใช้วิธีการสอนที่ต่างไปจากวิธีเดิม

การสอนซ่อมเสริมจะมีประสิทธิภาพยิ่ง ถ้าผู้ปฏิบัติ คือ ครูผู้สอนมีความตั้งใจสอน และมีความสนใจต่อการเรียนการสอนของนักเรียนอยู่เสมอในขณะที่โรงเรียนให้การสนับสนุน เอื้ออำนวยปัจจัยที่จำเป็น ตลอดจนติดตาม ส่งเสริม การเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ นักเรียนย่อมมีผลสัมฤทธิ์การเรียนและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้

การจัดบริการแนะแนว

การแนะแนวเป็นกระบวนการช่วยให้บุคคลรู้จักและเข้าใจตนเอง รู้จักสภาพแวดล้อม สามารถเลือกตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และ สถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536) และในการจัดการแนะแนว มีหลักการดังนี้

1. การแนะแนวในโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนทุกคน
2. การแนะแนวต้องช่วยให้นักเรียนนำตนเองได้
3. การแนะแนวต้องมีข้อมูลของนักเรียนตรงตามความเป็นจริงและเป็นปัจจุบัน
4. การแนะแนวต้องจัดอย่างต่อเนื่อง
5. การแนะแนวในโรงเรียน ต้องร่วมมือประสานงานกันระหว่างบุคลากรทุกคน
6. การแนะแนวต้องปฏิบัติควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอน
7. การแนะแนวต้องจัดให้ครอบคลุมทั้งด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัว / สังคม

เป้าหมายการแนะแนว

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กำหนดเป้าหมายของการแนะแนวไว้ 3 ประการ คือ

1. ป้องกันปัญหา
2. แก้ปัญหา
3. ส่งเสริมและพัฒนา

หลักการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) จึงได้เสนอวิธีการจัดบริการแนะแนวของโรงเรียน ไว้ดังนี้คือ

1. บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลนักเรียนรายบุคคล
 - 1.1 จัดทำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ล้วงหน้า
 - 1.2 สอบถาม สัมภาษณ์นักเรียน ผู้ปกครอง
 - 1.3 วิเคราะห์และบันทึกในระเบียบสละสม
 - 1.4 สอบถาม สัมภาษณ์เพิ่มเติม ข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์
 - 1.5 เก็บระเบียบสละสมไว้ที่ห้องแนะแนว
2. บริการสนเทศ กิจกรรมที่จัดบริการสนเทศมีมากมายที่โรงเรียนสามารถจัดให้มีขึ้นได้ เช่น ป้ายนิเทศ ปฐมนิเทศ จัดนิทรรศการ จัดทำเอกสาร แนะนำ วิธีการจัดบริการสนเทศสำหรับกิจกรรมแต่ละอย่าง มีวิธีที่แตกต่างกันไปแล้วแต่กิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการ
3. บริการให้คำปรึกษา
 - 3.1 แจงให้นักเรียนทราบว่า โรงเรียนจัดบริการให้คำปรึกษาขึ้นในโรงเรียน
 - 3.2 แจงเวลาให้บริการให้คำปรึกษา
 - 3.3 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของผู้มาขอคำปรึกษาจากระเบียบสละสมและอื่น ๆ
 - 3.4 ดำเนินการให้คำปรึกษา
 - 3.5 บันทึกการให้คำปรึกษาภายหลังสิ้นสุดการให้คำปรึกษาทุกครั้ง โดยระบุชื่อผู้มาขอรับการปรึกษา วัน เวลา และข้อสรุปของการให้คำปรึกษา
4. บริการจัดวางตัวบุคคล
 - 4.1 นักเรียนกรอกข้อมูลในแบบสอบถาม
 - 4.2 วิเคราะห์แบบสอบถามเป็นรายบุคคลและภาพรวม
 - 4.3 สรุปปัญหาและความต้องการผลการวิเคราะห์ตามลำดับความสำคัญ
 - 4.4 พิจารณาจัดวางตัวบุคคล
5. บริการติดตามและประเมินผล
 - 5.1 สอบถาม สัมภาษณ์ สํารวจ ข้อมูลเรื่องที่จะประเมิน
 - 5.2 วิเคราะห์สรุปผล
 - 5.3 เสนอแนะแนวทางการแก้ไข

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อตรวจสอบว่านักเรียนได้พัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายทางการเรียนที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด ดังนั้นการวัดผลและประเมินผลจึงเป็นงานที่ผู้บริหารโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ ตลอดจนผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องตระหนักในความสำคัญและความจำเป็น เพื่อดำเนินการให้สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

การวัดผลและประเมินผล ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การปฏิบัติต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลาของการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงหลักการและวิธีการวัดผลและประเมินผลที่ถูกต้อง
2. การปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
3. การปฏิบัติตามระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และคำชี้แจงที่เกี่ยวข้อง

สาระของการวัดผลและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีดังนี้

หลักการในการประเมินผลการเรียน

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีหลักการในการประเมินผลการเรียนดังนี้

1. สถานศึกษามีหน้าที่ประเมินผลการเรียนโดยความเห็นชอบของกลุ่มโรงเรียนในเรื่องของเกณฑ์และแนวดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน
2. ประเมินผลการเรียนเป็นรายวิชา โดยคิดเป็นหน่วยการเรียน การคิดจำนวนหน่วยการเรียนให้ถือปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

3. ประเมินผลการเรียนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละรายวิชา
4. ประเมินผลทั้งเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และเพื่อตัดสินผลการเรียน

ขอบข่ายของงานวัดผลและประเมินผลการเรียน

การวัดผลและประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สามารถจัดแบ่งลักษณะงานได้ 2 ส่วน คือ

1. งานทะเบียนและสถิติ
2. งานวัดผลและประเมินผลการเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของขั้นตอนการบริหารงานวัดผลและประเมินผลการเรียนมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ
 - 1.1 ทำความเข้าใจขอบข่ายของงานวัดผลและประเมินผลการเรียนจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น
 - 1.1.1 ศึกษาคำอธิบายระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 1.1.2 ศึกษาคำอธิบายการกรอกเอกสารการประเมินผลการเรียนการสอน ที่สถานศึกษาต้องจัดทำที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
 - 1.1.3 ศึกษาระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และคำชี้แจงที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1.4 ศึกษาแบบคำร้อง แบบฟอร์มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2 เตรียมบุคลากรในโรงเรียนเพื่อปฏิบัติงานวัดผลและประเมินผลการเรียน ซึ่งอาจทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ
 - 1.2.1 สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความถนัด และความสนใจในการปฏิบัติงานวัดผลและประเมินผล
 - 1.2.2 แต่งตั้งบุคลากรรับผิดชอบงานวัดและประเมินผล

1.2.3 เสริมความเข้าใจบุคลากรในโรงเรียนเกี่ยวกับการวัดผล และประเมินผล เช่น การประชุมปฏิบัติการ การให้คำแนะนำ การศึกษาเอกสาร เป็นต้น

2. ขั้นวางแผน ได้แก่

- 2.1 กำหนดแนวปฏิบัติของงานวัดผลและประเมินผล
- 2.2 กำหนดมาตรฐานของงานวัดผลและประเมินผล
- 2.3 จัดทำแผนบริหารงาน/โครงการของงานวัดผลและประเมินผล
- 2.4 จัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของงานวัดผลและประเมินผล
- 2.5 กำหนดแนวการประเมินผลการปฏิบัติงานแต่ละงาน

3. ขั้นปฏิบัติตามแผน ได้แก่

- 3.1 ควบคุมและนิเทศการบริหารงาน/โครงการ
- 3.2 พัฒนาบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้ถูกต้อง
- 3.3 เสริมความเข้าใจนักเรียนผู้ปกครอง

4. ขั้นประเมินผล

- 4.1 ประเมินผลการปฏิบัติงานวัดผลและประเมินผล
- 4.2 บันทึกข้อมูลผลการปฏิบัติงานวัดผลและประเมินผล
- 4.3 นำแนวทางการปรับปรุงงานมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ

การนิเทศติดตามผลการเรียนการสอน

Good (1973) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามทุกอย่างของเจ้าหน้าที่ผู้จัดการศึกษาในการแนะนำครู หรือบุคคลอื่นที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาให้รู้จักวิธีการปรับปรุงการสอน ช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางวิชาชีพทางการศึกษา ช่วยในการพัฒนาครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยปรับปรุงวัสดุและเนื้อหาการสอน ปรับปรุงวิธีสอน และช่วยปรับปรุงการประเมินผลการสอน

นิพนธ์ ไทยพานิช (2532) ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษา คือ ความพยายามของบุคลากรทางการศึกษาที่จัดทำกิจกรรม และให้บริการกับ

ผู้บริหารและครูในทางตรงและทางอ้อม ที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนของครู เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการเรียนของนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2533) ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย ของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ครูมองเห็นปัญหาและความจำเป็นของเด็กและเยาวชน สามารถ จัดสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนได้ รวมทั้งการแก้ไขและป้องกันปัญหา
2. เพื่อช่วยให้ครู ผู้บริหาร และข้าราชการทุกฝ่าย ได้มองเห็นและเข้าใจ จุดมุ่งหมายของการศึกษาและบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย
3. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและเจ้าหน้าที่ ให้อยู่ในสภาพ ที่ดีและร่วมปฏิบัติงานเป็นคณะด้วยกำลังสติปัญญา เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางอันดี
4. เพื่อให้ครูได้พัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะในการสอน ตลอดจนการ ทำแผนการสอน สื่อการสอน สื่อการเรียน การประเมินผล
5. เพื่อประสานงานกับผู้บริหารการศึกษาในอันที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่โรงเรียน และสำนักงานไม่อาจดำเนินงานได้ตามลำพัง
6. เพื่อช่วยประเมินผลงานของครูและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยวางแผนเพื่อแก้ ปัญหาที่มีให้เหมาะสมด้วย
7. เพื่อช่วยให้ครูใหม่ได้เข้าใจงานของโรงเรียนและอาชีพครู
8. เพื่อช่วยในด้านประชาสัมพันธ์และสร้างครูให้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ

ในส่วนของหลักการในการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ ต่าง ๆ ดังนี้

1. หลักการผู้นำ (Leadership) คือ การใช้อิทธิพลของบุคคลที่จะทำให้อุบัติการณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มเป็นไปตามเป้าประสงค์
2. หลักความร่วมมือ (Cooperation) คือ การกระทำร่วมกันและรวมพลังทั้งหมดเพื่อแก้ปัญหาด้วยกันโดยยอมรับและยกย่อง
3. หลักการเห็นใจ (Considerateness) คือ การนิเทศการศึกษาจะต้องคำนึงถึงตัวบุคคลที่ร่วมงานด้วยการเห็นใจ จะทำให้ตระหนักในคุณค่าของมนุษย์สัมพันธ์

4. หลักการสร้างสรรค์ (Creativity) คือ การนิเทศการศึกษาจะต้องทำให้ครูเกิดพลังที่จะคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ หรือทำงานด้วยตนเองได้
5. หลักการบูรณาการ (Integration) เป็นกระบวนการซึ่งรวมสิ่งกระจัดกระจายให้สมบูรณ์มองเห็นได้
6. หลักการมุ่งชุมชน (Community) เป็นการแสวงหาปัจจุบันที่สำคัญในชุมชนและการปรับปรุงปัจจัยเหล่านั้น เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ในชุมชนให้ดีขึ้น
7. หลักการวางแผน (Planning) หมายถึง กระบวนการวิเคราะห์ซึ่งเกี่ยวกับการแสวงผลในอนาคต การกำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการล่วงหน้า การพัฒนาทางเลือกเพื่อปฏิบัติให้บรรลุถึงจุดประสงค์ และการเลือกทางปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด
8. หลักการยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึง ความสามารถที่จะถูกเปลี่ยนแปลงได้ และพร้อมอยู่เสมอที่จะสนองความต้องการสภาพที่เปลี่ยนแปลงได้
9. หลักวัตถุวิสัย (Objectivity) หมายถึง คุณภาพที่เป็นผลมาจากหลักฐานตามสภาพความจริงมากกว่าความเห็นส่วนบุคคล
10. หลักการประเมิน (Evaluation) หมายถึง การหาความจริงโดยการวัดที่แน่นอนและหลายอย่าง

จากหลักการของการนิเทศศึกษามาดังกล่าว เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติผู้บริหารโรงเรียนสามารถใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนหลายประการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) ได้แก่

1. การประชุมอบรมชี้แจงการใช้หลักสูตร
2. การร่วมประชุมวางแผนการสอนกับหัวหน้ากลุ่มวิชา หรือ ครู อาจารย์
3. การเยี่ยมห้องเรียนขณะทำการสอน
4. การพบปะพูดคุยเยี่ยมชมให้การช่วยเหลือการปฏิบัติงานของครู อาจารย์อย่างไม่เป็นทางการ
5. การร่วมประชุม ประเมินผลการสอบจุดประสงค์ หรือรายวิชา
6. การร่วมประชุมแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน
7. การจัดสัมมนาการใช้หลักสูตรของกลุ่มวิชา หมวดวิชา ระดับโรงเรียน

8. การจัดสัมมนาเสนอผลงานโดยครู อาจารย์ที่วางแผนการสอนดีเด่น / ผลิตสื่อการสอนดีเด่น/ ใช้ทักษะกระบวนการดีเด่น
9. การมอบเกียรติบัตร เกียรติคุณ แก่ครู อาจารย์ที่ดีเด่นด้านต่าง ๆ
10. จัดให้มีการจัดนิทรรศการทางวิชาการของโรงเรียน
11. จัดให้มีการศึกษา ดูงาน
12. จัดอบรมเทคนิควิธีการด้านต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมความสามารถในการสอน การจัดการ และพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้เสนอแนะกระบวนการนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ เป็นการบันทึกและสำรวจสภาพก่อนการนิเทศ โรงเรียนสามารถกระทำได้อย่างเป็นทางการ และไม่ใช่ว่าเป็นทางการ กรณีที่เป็นทางการ ผู้นิเทศควรมีการบันทึก หรือสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ไว้ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการตั้งจุดมุ่งหมายและเป้าหมายของการดำเนินงาน
2. การวางแผน เป็นการนำข้อมูลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุของปัญหา และความต้องการมากำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกิจกรรม ทั้งนี้โดยใช้รูปแบบการเขียนโครงการที่ใช้ยึดตามปกติ ในการกำหนดจุดประสงค์ เป้าหมาย
3. ปฏิบัติการนิเทศ เป็นการดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนด ไว้ในแผน/โครงการนิเทศของโรงเรียน กิจกรรมการนิเทศที่ผู้บริหารโรงเรียนสามารถเลือกใช้ ตามความเหมาะสมมีดังนี้
 - 3.1 การประชุมก่อนเปิดภาคเรียน
 - 3.2 การประชุมนิเทศครูใหม่
 - 3.3 การให้คำปรึกษา แนะนำ
 - 3.4 การอบรม
 - 3.5 การประชุมปฏิบัติการ
 - 3.6 การสัมมนา
 - 3.7 การระดมความคิด

- 3.8 การสาธิตการสอน
- 3.9 การให้ศึกษาเอกสาร
- 3.10 การสนทนาวิชาการ
- 3.11 การเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน
- 3.12 การศึกษาคูงาน
- 3.13 การสังเกตการสอน
- 3.14 การวิเคราะห์
- 3.15 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
- 3.16 การเขียนเอกสาร/บทความเชิงวิชาการ
- 3.17 การจัดนิทรรศการ

4. การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ทราบว่า งานที่ทำสำเร็จผลหรือไม่ มีสิ่งใดที่ควรปรับปรุงแก้ไข หรือนำไปเป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขการทำงานอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน และสามารถนำเทคนิควิธีการที่ใช้แล้วประสบผลสำเร็จมาจัดทำเป็นมาตรการ หรือมาตรฐานที่จะถือปฏิบัติต่อไป

การประเมินผลการใช้หลักสูตร

การจัดมัธยมศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามจุดหมายหลักสูตรได้อย่างดีนั้น โรงเรียนจำเป็นต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เฉพาะอย่างยิ่งงานจัดการมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนต้องสำรวจตนเองตลอดเวลาว่ามีข้อบกพร่องด้านใด ทั้งนี้การประเมินผลจะเป็นเสมือนกระจกเงาสสะท้อนให้เห็นภาพการทำงานทุกขั้นตอนอย่างแจ่มชัด ทำให้โรงเรียนมีแนวทางการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนางานบริหารหลักสูตรเป็นระยะ ๆ และพัฒนาในการดำเนินงานของปีต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

ได้มีนักการศึกษาให้ความหมายของการประเมินผลไว้ดังนี้

Good (1973) ได้ให้ความหมายทางการประเมินผลไว้ดังนี้

1. หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ทราบ หรือ การพิจารณาคุณค่าหรือผลสรุปของบางสิ่งบางอย่าง
2. หมายถึง กระบวนการที่พิจารณาถึงการแสดงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ชนิดเดียวกันกับมาตรฐานบางอย่าง
3. หมายถึง การพิจารณาสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด จากมาตรฐานคุณค่าในสถานการณ์ที่เฉพาะและเป้าหมายซึ่งกลุ่มหรือบุคคลพยายามที่จะบรรลุ

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผล คือ กระบวนการตัดสิน พิจารณาหรือประเมินค่าการกระทำต่าง ๆ ว่าบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

จากความหมายของนักการศึกษาที่ให้ความหมายนี้สรุปได้ว่า การประเมินผลหลักสูตร เป็นการพิจารณาคุณค่าของหลักสูตร โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลจากการวัดในแง่ต่าง ๆ ของสิ่งที่ประเมิน เพื่อนำมาพิจารณาร่วมกันและสรุปว่าหลักสูตรที่สร้างขึ้นมานั้นมีค่าเป็นอย่างไร มีคุณภาพดีหรือไม่เพียงใด

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้ว การประเมินหลักสูตรใดก็ตามจะมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันอยู่ 3 ประการสำคัญ คือ

1. เพื่อพิจารณาคุณค่าหลักสูตรที่จัดขึ้น สามารถสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรตั้งการหรือไม่
2. เพื่อตัดสินว่าการวางเค้าโครง และรูปแบบของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารงานและการสอนตามหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
3. เพื่อวัดคุณค่าผลผลิต คือ ผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร

ในส่วนของการประเมินผลการบริหารหลักสูตร สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวว่า การประเมินผลการบริหารหลักสูตรนี้ โรงเรียนจะเป็นผู้ดำเนินการเอง ทั้งนี้เพราะเป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อทราบผลการบริหารหลักสูตรทั้งระบบว่า บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดหรือไม่เพียงใด
2. เพื่อทราบจุดดี จุดด้อย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการบริหารหลักสูตร
3. เพื่อนำข้อมูลจากการประเมินผลประกอบการตัดสินใจวางแผนพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. เพื่อจัดรวบรวมผลงานดีเด่น เผยแพร่ให้กว้างขวางเป็นตัวอย่าง

ขั้นตอนการประเมินผล ในการประเมินผลผู้บริหารโรงเรียนควรใช้วิธีการประเมินอย่างสร้างสรรค์ มุ่งเน้นให้ผู้รับผิดชอบปฏิบัติงานแต่ละฝ่าย/งานในโรงเรียนได้มีการสำรวจตรวจสอบการปฏิบัติงานของตนเอง เพื่อนำผลไปใช้ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาคุณภาพงานตลอดเวลา เพื่อให้ได้ผลงานที่ดีขึ้น การประเมินผลควรมีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดขอบข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมิน
2. ดำเนินงานเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุป
4. การเสนอรายงานและเผยแพร่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินผลไว้ดังนี้

1. ประเมินก่อนตกลงใจให้มีการดำเนินงาน
2. ประเมินขณะดำเนินการใช้หลักสูตร
3. การประเมินผลหลังการดำเนินการใช้หลักสูตร

สำหรับการประเมินผลการใช้หลักสูตรในการวิจัยครั้งนี้ จะติดตามและประเมินผล

2 ด้าน คือ

1. ด้านการเตรียมการ
2. ด้านการดำเนินการ

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์

จากสภาพความเปลี่ยนแปลงขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนไป ส่งผลกระทบต่อพื้นฐานความเป็นอยู่ และสภาพความรู้พื้นฐานของประชาชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาการศึกษาของประชาชนคนไทยให้สูงขึ้น รัฐบาลจึงได้ดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 6 ปี เป็น 9 ปี ทั้งนี้เพื่อยกระดับความรู้ พื้นฐานของประชาชนในการที่จะปรับตัว และพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ตลอดจนส่งเสริมให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในด้านวิชาชีพที่มีความถนัดและความสนใจ เพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ตามศักยภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และตลาดแรงงาน อันจะเป็นการพัฒนาประเทศต่อไป

สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ จึงได้ดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อตอบสนองต่อนโยบายทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยกำหนดนโยบายการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การดำเนินงาน และหลักเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียน ดังนี้

นโยบายการดำเนินงาน

1. ส่งเสริมสนับสนุนการเปิดขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเปิดขยายชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อม
2. ส่งเสริมนักเรียนที่มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้สามารถเรียนจนจบหลักสูตร และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรกำหนด โดยเน้นกิจกรรมดังต่อไปนี้
 - 2.1 ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม มีความเลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ ในการประกอบอาชีพอิสระในท้องถิ่นได้ตามศักยภาพ

วัตถุประสงค์

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด นครสวรรค์ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนประถมศึกษาในสังกัดที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น
2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตร กำหนด
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยในด้านต่าง ๆ ให้แก่โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสตามความต้องการและจำเป็นอย่างแท้จริง

เป้าหมายการดำเนินงาน

1. เป้าหมายในปีการศึกษา 2533

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา (นำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ) เปิดดำเนินการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประถมศึกษาต่อจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียน บ้านมายแก อำเภอลาดยาว และโรงเรียนบ้านมฤคทายวัน กิ่งอำเภอแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 54 คน

2. เป้าหมายในปีการศึกษา 2534

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ในปีการศึกษา 2534 จึงได้เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มขึ้น จำนวน 26 โรงเรียน มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 796 คน

นอกจากนี้ได้เปิดดำเนินการเพิ่มเติมในปีการศึกษา 2535 เพื่อตอบสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการอีกจำนวน 25 โรงเรียน ใน 12 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอทั้งจังหวัด โดยมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้นประมาณ 1,427 คน

3. เป้าหมายในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ได้กำหนดเป้าหมายที่จะเปิดโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพิ่มขึ้นอีกตามสภาพความพร้อมของโรงเรียนเพิ่มอีกประมาณ ปีละ 10 โรงเรียน ตลอดช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 7 เพื่อตอบสนองนโยบายเร่งรัดการขยายโอกาสทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียน

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จึงใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียนที่จะเปิดทำการสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดไว้ดังนี้

1. เป็นโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่เมื่อเปิดสอนแล้ว จะไม่เป็นผลกระทบกระเทือนต่อโรงเรียนในทุกสังกัดที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. เป็นโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่ำ อันเนื่องมาจากปัญหาภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง และประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน
3. โรงเรียนอยู่ในสภาพที่มีความเหมาะสมและพร้อมเพรียงพอที่จะดำเนินการได้
4. มีผลสำเร็จด้านการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพระดับประถมศึกษา และมีช่องทาง สามารถสนับสนุนให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียนได้
5. ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูมีความสนใจ ตั้งใจกระตือรือร้นและเสียสละส่งเสริม และสนับสนุนที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โครงการอย่างต่อเนื่อง
6. ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนในท้องถิ่น สนใจ ยินดีให้การสนับสนุนส่งบุตรหลานเข้าเรียน ทั้งสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
7. พิจารณาเปิดโรงเรียนให้อยู่ในลักษณะของการกระจายอย่างทั่วถึง รวมจำนวนโรงเรียนที่เปิดประมาณ 1/4 ของจำนวนกลุ่มโรงเรียนของทั้งจังหวัด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีผู้สนใจศึกษาไว้หลายท่าน ซึ่งมีประโยชน์และเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

บรรจบ คำคุณ (2531) ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาในการดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษาตามมาตรการในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 9 พบว่า โรงเรียนได้ดำเนินงานตามโครงการใน 5 ด้าน ได้แก่ มาตรการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานโครงการ มาตรการลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง มาตรการส่งเสริมให้นักเรียนช่วยเหลือตนเองและครอบครัว มาตรการส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน และมาตรการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนพบว่า ครูไม่เข้าใจโครงการ และบทบาทหน้าที่ในการทำงานตามโครงการ การทำแผนงาน และแผนปฏิบัติการโครงการ การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ทำให้โรงเรียนขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน ปัญหาในการจัดหาหน้ในการเดินทางแก่นักเรียน การจัดที่น้กอาศัยในโรงเรียน โรงเรียนไม่สามารถจัดการนิเทศ ติดตามและประเมินผลงานของนักเรียนที่บ้านของนักเรียน ผู้ปกครองและนักเรียนไม่เข้าใจและไม่ต้องการเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ครูไม่สามารถผลิตสื่อทเรียนสำเร็จรูปด้วยตนเองได้ นักเรียนไม่ตั้งใจเรียนและออกกลางคัน และโรงเรียนติดต่อประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นไม่เต็มที่เท่าที่ควร

ศิริพร จุลบาท (2531) ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการใช้หลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่า ในด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน โรงเรียนได้ปรับจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ ทักษะและกระบวนการวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และความต้องการของท้องถิ่น ใช้กำหนดการสอนและแผนการสอนของกลุ่มโรงเรียน ด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ เพื่อการใช้หลักสูตรนั้น โรงเรียนจัดให้ครูสอนหลายวิชา เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาช่วยสอน จัดสถานที่ภายในโรงเรียนเป็นที่ฝึกงานอาชีพ ให้ฝึกงานอาชีพกับผู้ปกครอง การบริหารหลักสูตรเป็น 3 รูปแบบ คือ แบบปกติที่ใช้ในโรงเรียนทั่วไป แบบกึ่งระบบโรงเรียน และแบบปกติที่ใช้ใน

โรงเรียนทั่วไปกับแบบกึ่งระบบโรงเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนได้ปรับวิธีสอน โดยให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ใช้บทเรียนสำเร็จรูป ผักกานอาชีพตามโครงการ จัดเนื้อหาวิชาให้เรียนในห้องเรียนและนอกโรงเรียน จัดโครงการหารายได้ระหว่างเรียนเข้าไว้ในแผนงานของโรงเรียน ปัญหาที่พบ คือ โรงเรียนขาดผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำ ขาดสื่อวัสดุอุปกรณ์งบประมาณ จำนวนครูไม่เพียงพอ ครูไม่ได้อบรมและพัฒนาวิชาชีพ ห้องเรียนไม่เพียงพอ และไม่มีสถานที่ที่ฝึกงานอาชีพที่เหมาะสม ขาดบุคลากรในการนิเทศติดตามผลการเรียนนอกโรงเรียน นักเรียนที่ได้รับการผ่อนผันการมาเรียนขาดความรับผิดชอบในงานที่มอบหมาย และปฏิบัติงานไม่ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด

นฤมล สนั่นเครื่อง (2532) ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตชนบทยากจน พบว่า การนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนและการจัดหาหนังสือเรียนมีการจัดมาก การใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ยังมีน้อย ด้านการผลิตและการจัดหาสื่อมีการจัดน้อย มีการวัดผลและประเมินผล ด้านการวางแผนจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีมาก ส่วนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีการจัดน้อย ในด้านการจัดการนิเทศการสอนและการได้รับการนิเทศจากบุคคลต่าง ๆ ยังมีน้อย

ชัชวาลย์ สวัสดิ์พานิช (2532) ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการของผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดชุมพร เกี่ยวกับการรับบริการจากโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามมาตรการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่าผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่อยู่ในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งจะเข้าโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 7 โรงเรียน มีความต้องการเกี่ยวกับการรับบริการจากโรงเรียน ดังนี้

1. ต้องการให้นักเรียนปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองได้ และเป็นการเพิ่มรายได้
2. เน้นการปฏิบัติให้นักเรียนฝึกงานในสถานประกอบการ หรือ สถานประกอบอาชีพอิสระ
3. การบริการข่าวสารด้านการประกอบอาชีพ

4. การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกับชุมชน
5. การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย
6. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริการด้านสุขภาพอนามัย
7. ให้โรงเรียนและวัดร่วมกันจัดกิจกรรมทางศาสนา
8. ให้โรงเรียนจัดงานประเพณี และการละเล่นร่วมกับท้องถิ่น
9. การบริการข่าวสารและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในรูปสิ่งพิมพ์
10. การบริการวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมของชุมชน

ศุภชัย ทวี (2533) ทำการวิจัย เรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชา วิทยาศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น เขตการศึกษา 7 พบว่า มีการจัดการเรียนการสอนทั้งแบบให้เรียนในโรงเรียนเต็ม เวลาและแบบให้เรียนในโรงเรียน 3 วัน เรียนด้วยตนเอง 2 วันต่อสัปดาห์ โดยที่ครู วิทยาศาสตร์ใช้วิธีสอนหลายวิธี ส่วนการให้ศึกษาด้วยตนเองนั้นให้ทำแบบฝึกหัด ศึกษาค้นคว้าและ ทำการทดลองบางเรื่อง การสอนเน้นการส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การสอน ช่อมเสริมครูสอนด้วยตนเอง ส่วนการประเมินผล ครูส่วนใหญ่วัดผลด้วยข้อสอบ ตรวจผลงาน และสังเกตการปฏิบัติ ปัญหาที่พบ คือ ครูไม่มีแนวทางในการใช้หลักสูตร สอบไม่ครบตามหลักสูตร ชาติสื่อการเรียนการสอน และขาดยานพาหนะในการติดตามผลการเรียนที่บ้าน

วิจิตรา บุชชา (2534) ทำการวิจัย เรื่อง การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่า โรงเรียนใช้หลักสูตรโดยยึด แนวทางจากหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง และเกณฑ์การใช้หลักสูตร มีการจัดทำกำหนดการ สอน บันทึกการสอน และแผนการสอน โดยมีศึกษานิเทศก์จังหวัด และศึกษานิเทศก์อำเภอเป็น ผู้แนะนำ มีการจัดส่งครูไปอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร สสำรวจการใช้สื่อ การ จัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร ด้วยการเยี่ยมเยียนชั้นเรียน ศึกษานิเทศก์จังหวัดและศึกษานิเทศก์อำเภอส่งเสริมให้มีการจัดนิเทศ ภายในโรงเรียน ด้านการสอนของครู พบว่าครูใช้เทคนิคและวิธีสอนหลาย ๆ แบบ มีการวัด และประเมินผลนักเรียนก่อนสอนด้วยการสังเกต และนำผลมาปรับปรุงวิธีสอนของครู ด้านปัญหา

พบว่าเอกสารหลักสูตรไม่เพียงพอ บุคลากรไม่เพียงพอ ครอบคลุมความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตร งบประมาณไม่เพียงพอ ผู้บริหารไม่มีเวลานิเทศ และขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการนิเทศ

พิบูลขวัญ ขวัญเมือง (2534) ทำการวิจัย เรื่อง สภาพและปัญหาการจัดวิชาอาชีพ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนประถมศึกษาตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่า โรงเรียนส่งเสริมให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการผลิตสื่อ ให้คำแนะนำแก่ครูในการใช้เอกสารประกอบหลักสูตร มีการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา มีการจัดบริการแนะแนว และติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ปัญหาที่พบคือ จำนวนครู บุคลากรแนะแนว วัสดุอุปกรณ์ เอกสารหลักสูตร อาคารสถานที่ และงบประมาณในการผลิตสื่อยังไม่เพียงพอ ครอบคลุมความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร การผลิตสื่อและการวัดผลประเมินผล ตลอดจนขาดเครื่องมือในการติดตามประเมินผล

เฉลิมลักษณ์ เนื้อไม้ (2534) ทำการวิจัย เรื่อง การประเมินความต้องการจำเป็น เกี่ยวกับการนิเทศงานวิชาการในโรงเรียนของผู้บริหารและครูโรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่มีความต้องการจำเป็นที่จะรับการนิเทศงานวิชาการอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการวัดและประเมินผล ด้านห้องสมุด ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวางแผนและกำหนดวิธีดำเนินงาน และการส่งเสริมการสอน อยู่ในระดับน้อยในด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านงานประชุมอบรมทางวิชาการ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความต้องการจำเป็นที่จะรับการนิเทศงานวิชาการ อยู่ในระดับปานกลางในด้านการวัดและประเมินผล ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านวางแผนและกำหนดวิธีดำเนินงาน และด้านส่งเสริมการสอน อยู่ในระดับน้อยในด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านประชุมอบรมทางวิชาการ

ชัยรัตน์ อาจองค์ (2534) ได้รายงานผลการดำเนินการศึกษาสภาพปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ประจำปี 2534 ในเขตการศึกษา 7 ซึ่งประกอบด้วยสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนิจิตร อุตดิตถ์ ตาก และนครสวรรค์ เป็นโรงเรียนนำร่องปีการศึกษา 2533 และโรงเรียนขยายโอกาสปี 2534 จำนวน 17 โรงเรียน จากการสำรวจและศึกษา พบว่า สภาพปัญหาการใช้หลักสูตรในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามาคับคั่ง บางโรงเรียนในเขตการศึกษา 7 คือ ชาติคู่มือครู ชาติอัตรากำลังครู โดยเฉพาะโรงเรียนนำร่องที่เปิดสอนที่เปิดสอนถึงชั้น ม.2 ครูขาดความเข้าใจในหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนไม่ชัดเจน ในส่วนวิชาเลือกเสรีโรงเรียนขาดครูที่มีความสามารถเฉพาะทาง ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกวิชาชีวะ ในส่วนการประเมินผลการเรียนพบว่า ครูขาดความรู้ความเข้าใจ บางโรงเรียนดำเนินการเอง บางโรงเรียนใช้แนวการประเมินร่วมกับโรงเรียนมัธยมศึกษา ทำให้ไม่เป็นในแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ในด้านการบริหารงาน โรงเรียนนำร่องที่เปิดสอนในปีการศึกษา 2533 มีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน แต่โรงเรียนขยายโอกาสที่เปิดในปีการศึกษา 2534 ยังไม่มีแผนปฏิบัติงานทำให้ไม่สามารถจะกำหนดรายละเอียดกิจกรรมที่จะดำเนินการได้ ทุกโรงเรียนสามารถประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ได้อย่างดี และมีการประชาสัมพันธ์และได้รับการสนับสนุนจากชุมชนหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยดี และพบว่ามีข้อสังเกตบางประการ คือ ความเข้าใจของผู้ปกครองซึ่งบางแห่งเข้าใจว่าเป็นการให้ฟรีทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อเด็กเข้าเรียนจึงมีปัญหามา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่เปิดขยายในปี 2534

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย